

# НАША НІВА

ПЕРШАЯ БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЭТА

Заснаваная ў 1906. Адноўленая ў 1991. Выходзіць у пяцідзялкі. №35 (192) 28 жніўня 2000 г.

## ГАРЫЦЬ АСТАНКІНА

**У Москвe – чарговая катастрофа.** Загарэлася Астанкінская тэлевізійная вежа. Загасіць ня могуць – няма чым. Дзе каротка, адным словам, там і рвеца. Што расейскія каналы дадуць мазгам перадыхнуць, не шкада. Людзей толькі шкода, што пацярпелі – кабеі перагарэлі і ліфты на вежы абарваліся. На момант здачы нумару ў набор, не было ясна, ці пададуць верхняя паверхі вежы, ці ўтрымаюцца, нахілішыся. Рэчутым, што пашкоджаныя кабэлі, што раней трывалі ўнутраныя канструкцыі вежы старчма. Людзей эвакуявалі за 500 м ад вежы. Большаясьць расейскіх каналоў перарвала вяшчаныне ў Москвe і Москоўскай вобласці, іх можна было глядзець толькі ў Інтэрнэце.

Агонь павольна спускаўся па вежы ўніз па кабэлях, бо маскоўская пажарнікі ня мелі сродкаў, каб яго спыніці, і ўся тэхніка, падагнаная да вежы, бяздзейнічала. Да кіраўніцтва барацьбой з пажарам падлуччыўся прэзыдэнт Пуцін, каб ня быць зьвінавачаным у бяздзейні, як у нядайней трагедыі з падводным чайном.

Б.Т.



## ХАРВАТЫЯ ПАСЬЛЯ ТУДЖМАНА

*Грамадзства раскрывае патаемныя мэханізмы функцыянавання дыктатарскай улады*

Твар Франьё Туджмана зрабіўся проста жахлівага гангрэнозна-жоўтага колеру. Але ўжо нікога, здаецца, не турбую, што здымак большы напыт, які прывёў Харватыі да незалежнасці, ды за надта забавіўся на сваёй пасадзе, здымак, што вісіць у фое раскопі-



Франьё Туджман  
нага заграбскага Esplanade Hotel,  
псуецца гэтак хутка, што неўзабаве  
стане наагул цяжка разабраць ягоныя рысы.

Харватыя кажуць пра «зъмену клімату». Фактычна паслья съмерці Туджмана і паразы ягонае партыі, котрые ўсёмагутнага Харвацкага Дэмакратычнага Звязу, на студзенскіх выбарах, Харватыя пачала трансфармацию, якую можна назваць ціхай рэвалюцыяй.

### Дысыдэнты звоняць прэзыдэнту

«Вам тэлефонуе сакрэтны агент Бак... Ведаю, што вы заўтру будзеце бачыцца з двума жур-

налістамі. Дык вось, яны цяпер ядуць і п'юць са мной», — паведамляе ў слухаўку Іван Званімір Чычак. Гэты нацыяналіст-дисидент за часамі камуністы і нястомны правабаронца цягам апошніх 10 гадоў, адкінуўшыся на съпінку канапы, дамаўляеца з сваім сябрам, новым прэзыдэнтам Харватыі Сыціле Мэсічам, пра паход да яго на шашлыкі. «Прэзыдэнт перадае вам прывітаныне», — кажа нам Чычак.

Мы сядзім у Чычакавым доме на пагорку ў Чэліне, вёсцы ў гарах ля славенскай мяжы. Толькі што з намі раззвіталася здымачная група харвацкага ТВ. «Анагож», — кажа Чычак, — «дзесяць гадоў яны мяне ня згадвалі, а цяпер штодня пад парогам!»

І Сыціле Мэсіч у прэзыдэнцкім палацы ўважліва выслухоўвае Чычака, які непакоіцца наконт таго, што ўрад прыняў заходы па забороне публічнага выкарыстання сымбаліяў нацыстоўска-ўста-шоўскай дзяржавы, што існавала ў 1941—1945-м. «Слухай, Сыціле», — кажа ён. — «А што далей? Будзеце квітацца з чэтнікаўскімі сэрбскімі сымбаліямі, югаслаўскімі, камуністычнымі... Лепш змагацца з імі аргументамі, а не забаронамі».

Сыціле Мэсіч займае сваю пасаду зь лютага, але мае некаторы досьвед прэзыдэнцтва. Ён быў калісьці прэзыдэнтам іншай краіны — апошнім прэзыдэнтам былога Югаславіі. Жахлівым летам

1991 году, калі полныя вайны пачало ўжо лізант Харватую сваімі языккамі, у велізарным, падобным да аэрапорту Палацы Фэдэрэцыі ў Бялградзе працягваліся бясконцыя сустрэчы. У адрозненьне ад Слабадана Мілошавіча, тады прэзыдэнта Сэрбіі, а цяпер прэзыдэнта таго, што засталося ад Югаславіі, Мэсіч разпораз высоковай з залі на двор, каб пасмаліць цыгарку ды перакінцца жартам з журналістамі, якія, адбіваючыся ад камароў, выведвалі ад афіцыянтак, разносыць гарбаты, што ж там робіцца ў пакой паседжанняў.

### «Як мы разбурылі Югаславію»

Пазней Мэсіч напіша книжку пад назівом «Як мы разбурылі Югаславію». У адрозненьне ад Туджмана, новы харвацкі прэзыдэнт мае раззвітае пачуцьцё гумару. Нікто ня зьдзівіцца, калі ягоная наступная книжка будзе называцца «Туджман са стужкі».

Заступаючы ў лютым на пасаду, Мэсіч знайшоў у сваім новым ofise, сярод іншага, нясправны тэлефон. Гэты апарат, маўбыць, меў службовы для беспасярэднай сувязі з Мілошавічам, але ці былі такая сувязь сапраўды некалі наладжаная — невядома.

Сярод усяго іншага каманда Мэсіча знайшла ў пакоях прэзыдэнцкага палацу архіў з прыбліз-

## ДЗЕСЯЦЬ ГАДОЎ НА ПРАВА ПЕРАПІСКІ

1 верасьня 2000 году  
мусіў цалкам уступіць у сілу Закон аб мовах

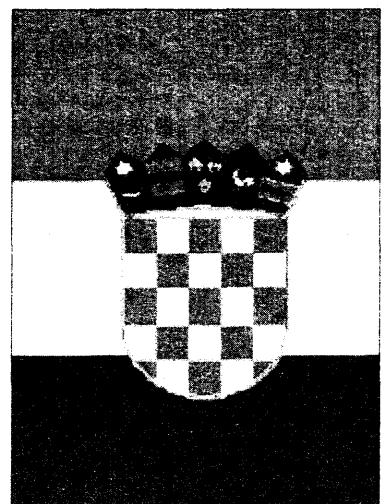
Гэта значыць, што мы павінны быті б жыць у змененай краіне — беларускамоўнай і, верагодна, дэмакратычнай, арыентаванай на Эўропу, без калгасаў, з усеагульнай пашанай да прыватнае ўласнасці, а значыць, і з рэстытуцый, калі экспрапрыянаваная маёмасць была б вернутая колішнім гаспадарам. Беларускамоўная адукцыя, абслуга, дзяржаўны апарат — а менавіта такім яны мусілі стаць пасля поўнага ўступлення Закона ў сілу — і не прадугледжвалі іншага развязвіцца агульнага ляндшафту краіны. Ну сапраўды, беларуская мова тут павінна была адыграць ня столькі нават фармальнью ролю, колькі псыхалігвістичную. Но цяжка ўяўіць сабе вэтэрана-сталиніста, які б афармляў свае штампы-сэнтэнцы ў беларускую моўную абалонку. Або — пра расейскае рабалепства афіцыйнай праваслаўнай царквы, якое б выказвалася шчырымі беларускімі словамі. Ды й тыя сэлектарныя нарады зь іхнай не-пачвітасцю да ўзросту і досьведу ўздельнікаў, чынавенскім хамствам... Беларушчына мусіла зъмяніць традыцыйны савецкі лад дачыненіяў, заснаваны на вялікай і малой хлусьні, бо тая хлусьня, якую неяк прыладковаліся перакладаць на гэтую ж хлусьлівую наркомаўку (якіх нікто зь перакладчыкаў у жыцці і не карыстаўся), надта б тырчала пры перакладзе на жывую мову. Тут бы выявілася, да прыкладу, і

розная эмацыйная афарбаванасць беларускай і расейскай лексыкі. Прыблізна так, як гэта можна назіраць у Польшчы або ў Літве, дзе, скажам, расейская псеўдапатрыятычныя выказванні пра чачэнскіх бандытаў у перакладзе на польскую або літоўскую страчаюць свой накал і гучыць недарэчна і непераканаўча. Як непераканаўча гучыць і папулісцкая выказванні Лукашэнкі, пераказаныя жывымі беларускімі словамі.

Але закон аб мовах, на ўступленне якога ў поўную сілу адводзілася 10 гадоў і які мусіў такі запрацаўць 1 верасьня сёлета, у сілу не ўступіў. Верагодна таму і не ўступіў, што інакш было б зъменене палітычнае, культурнае, а нават і эканамічнае аблічча краіны. З іншага боку, ягоная параза пераканаала нас, што без такога закону, бяз мовы Беларусь ніколі ня вырвеца з чэлкіх абдымкаў постсавецкага стагнаць.

Неўступленне ў сілу беларускага Закону аб мовах стала прычынай і вынікам нашага цывілізацыйнага адставання ад суседзяў, якія даўно перадолелі многія заганы савецкага паўнявильніцкага быту. Чаму ж так здарылася і што адбылося з самым законам, куды прапала ягоная юрыдычнае сіла? Пра гэта пойдзе гаворка ў сёньняшнім нумары «НН».

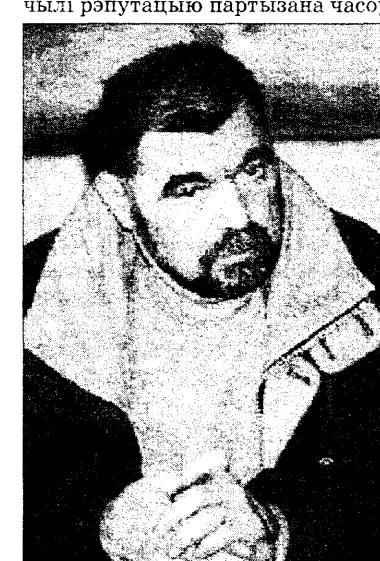
Працяг тэмы на старонцы 6.



другой сусветнай вайны, югаслаўскага камуністычнага генэрала і футбольнага фаната, што прывёў Харватыю да незалежнасці, разбіў сэрбаў, а паслья за кампанію зь Мілошавічам скрэз пальцы пазіраў на расчлененіне Босніі. Плёнкі паказалі, на скрыні прагнілай была ўся сутнасць туджманаўскага ражыму. Гэта з дабраславення Туджмана партыйная эліта рабавала ў краіне ўсё, што можна было рабаваць, і па сутнасці давяла Харваччыну да банкруцтва. Затыкі толькі даказалі рэчы, пра якія многія і без таго падазравалі, але аказала ся, што шкода, прычыненая Харватыі туджманаўскім ражымам, нашмат большая, чым адваражваўся прыпусціць хто-небудзь з крытыкаў старога прэзыдэнта, пакуль той быў жывы.

Цягам апошніх месяцаў харваты знаёміцца з дакументамі эпохі Туджмана, што паціху расшыфроўваюцца і праточваюцца на старонкі прэсы. Што ж стала вядома?

Працяг на старонцы 5



Сыціле Мэсіч

Тыдзень нашага жыцця

## ВЕЦЕР ІРВЕ БЕЛАРУСЬ

Зной над краінай пранеслыіся ма-  
гутны штормы. Загінулі 5 чалавек: у  
Воры, Гарадку, на Дрыбіншчыне, у  
вёсках Цеплянец на Піншчыне і Лыш-  
чыкі на Кобрыншчыне. У Лышчыках  
дзеўчына неасцярожна наступіла на  
абарваны электрычны дрот, у Цеплян-  
цы вяскоўца прыдушила дайльным апа-  
ратам. У Воры мужчына неасцярож-  
на ішоў праз парк у вецер, і яго прыбы-  
ла вывернутай таполяй. Увогуле пэй-  
заж у Воры пасля ўрагану стаў сап-  
рауды апакаліптычны: бура паклала на  
землю 85% дрэваў. Між Татаркам і  
Бараньню перакупіла апору высака-  
вальнай лініі. Разбурана каля сотні  
дамоў, павалена каля 25 км лініі ў элек-  
траперадачы.

Такі ўраган – ня першы сёлета. Эта  
робіць відаочным, што ў сувязі са зъме-  
намі клімату тра было б па-новаму па-  
дыходзіцца і да грамадзянскай абароны  
населеніцтва, і да нормаў бяспечнай  
пабудовы жытла, электралініяў і ўсіх  
«дайльных апарату».

### Непрынцыповых выбары

Урадавыя сродкі масавай інфарма-  
цыі працягваюць раздзімаць тэму роз-  
нага стаўлення розных антылукашэн-  
каўскіх сілаў да выбараў, імкнучыся згу-  
ляць на гэтых непрынцыповых супяреч-  
насцях, каб падараваць і прынцыповую  
еднасць апазыцыі, і перспектывы злад-  
жаных дзеяньняў праціўнікаў А.Лука-  
шэнкі на прэзыдэнцкіх выбараў наступ-  
нага году, і папулярнасць іх сярод люд-  
зей. Урадавыя СМІ акцэнтуюць увагу на  
другасных пунктах палітычнай плятформы  
апазыцыі, такіх, як удзел або няў-  
зел у выбараў у «палату», якую не пры-  
маюць усірэз зі тая, хто байкатуе выб-  
араў, ні тая, хто іх выкарбтаруе для  
свай агітацыі. У той жа час гэтыя СМІ  
замоўчаюць падставовыя пазыцыі дэ-  
макратаў і нацыяналісту, сярод якіх –  
зъмяненне палітычнага клімату ў краіне  
і накірунку культурнай палітыкі, раз-  
кай актыўнасці рынковых реформаў і  
дасягненне адказнай і ўраўнаважанай  
замежнай палітыкі.

Палітычныя партыі пакуль не рабілі  
кроак, каб перабіць гэтую кампанію,  
накіраваную на іх ускосную дыскреды-  
тацію.

Вынікі збору подпісаў за канды-  
датаў, што стаяць на плятформе дэмак-  
ратычных сілаў, паказваюць умацаванье  
іхнага аўтарытэту сярод выбараў. Гэтак,  
Мікола Статкевіч сабраў каля 1,5  
тысячай подпісаў за некалькі дзён, а  
Генадзь Грушавы – цэлью 4 тысячаў.

Звесткі сацыялягічных аптыманіяў  
сведчаць, што дэмакратичныя электра-  
рат, ставчы подпісы ў выбарчых лістах,  
адначасова гатовы і выйсці на вуліцы  
Менску, каб выказаць пратест супраць  
несправядлівых выбараў – такая вось-  
дваістасць. Сойм БНФ на чале з Вя-  
чоркам прыняў рашэнне аб актыўным  
байкоце будучых парламэнцкіх выбараў.

Судзьдзя Вяроўнага суда Мікалай  
Германчук тымчасам скасаваў прысуд  
Менскага суду ў дачыненні Статкевіча і  
Шчукіна і накіраваў справу на перараз-  
гляд – гэта ясны жаст уладаў, што віта-  
юць удзел асобных лідэраў апазыцыі ў  
выбраў.

Тое самае і з Чыгіром. Дапусцілі.

### Усё расце

Аб'ём замежнага гандлю Беларусі  
у першай палове году вырас на 29,4%  
проці леташняга. Але гэта ня вельмі<sup>1</sup>  
здаровы рост, бо, калі экспарт пабольша-  
шаў на 24,4% (да 3 525 мільёнаў да-  
ляраў), дык імпарт – ах на 34,1% (да 4  
156 мільёнаў даляраў), даючы разкі  
ўзрост адмоўнага сальда замежнага  
гандлю. Гэта азначае, што, нягледзя-  
чи на вельмі нізкія цэны, па якіх мы  
купляем нафту і газ у Pacei, ў амен на  
прысутнасць расейскіх войск на на-  
шай тэрторыі, усё ж з кожным меся-  
цам мы глыбей загразаем у пазыках з-  
за неефектунасці нашай гаспадаркі.

Выраслы і памеры перапрацоўкі і  
транспартаваныя нафты цераз Бела-  
русь. Па беларускім кавалку нафтапра-

воду «Дружба» ў студзені–ліпені пераг-  
налі 53 млн. 706 тыс. т нафты, ці  
105,3% да таго ж парыяду 1999 году, у  
тым ліку транзытам – 45 млн. 105 тыс.  
т.

І беларускія нафтаперапрацоўчыя  
заводы перапрацавалі на 7,5% больш  
нафты, чым за аналагічны перыяд  
мінулага году (толькі ў ліпені, у пры-  
ватнасці, наваполацкі «Нафтан» – 429  
тыс.т., «Мазырскі НПЗ» – 385 тыс.т.).

Вырас і курс даляра на чорным  
рынку – ён ужо складае 1030-1050 руб.,  
хочы ў банкаўскіх абменных пунктах ён  
застаецца пакуль у межах 1000 рублёў  
за даляр. На думку фінансістаў, за ве-  
расень-кастрычнік курс рубля да даляра  
можа ўпасці яшчэ на 20% у сувязі з  
імкненнем ураду з дапамогай эмісіі  
падтрымка падтрымкі, што апну-  
ліцца ў цяжкім фінансавым становіш-  
чы.

У чарговы раз падаражэлі бэнзын і  
салія. Іх цэны ў Беларусі дагледі кош-  
ты ў суседніх краінах, дзе ўзроўні за-  
робкі – непараўнальная вышэйшыя.  
Бэнзын А-76 на запраўках «Белнафтака-  
му» цяпер каштует 299 руб., А-92 – 393  
руб., АІ-95 – 463 руб., дызпалаў – 282  
руб. Тады як на аўтамагістралі Берась-  
це–Ворша цана складае: А-76 – 305  
руб., АІ-92 – 401 руб., АІ-95 – 472 руб.

У цэлым інфляцыя за два тыдні  
жніўня склада 2,2%.

Радыкальна выраслы ў сумы през-  
міяў спартоўцам, якія заваююць мэдалі  
на Алімпійскіх гульнях, і інвалідам,  
што перамогуць на Паралімпійскіх гуль-  
нях. На Алімпійскіх гульнях спартоўцы  
атрымаюць па 60 тысячай даляра за  
залаты мэдаль, па 30 тыс. – за срэбны  
і па 22,5 тыс. – за бронзовы. Сумы  
ўзнагароды на Паралімпійскіх гульнях  
– 7,5 тыс. даляраў за «золата», 3,75  
тыс. – за «срэбра» і 2,8 тыс. – за  
«бронзу». Аналагічны ўзнагароды ат-  
рымаюць і трэнэры. У камандных відах  
узнагарода будзе выплачаная кожнаму  
спартоўцу – удзельніку каманды, а трэ-  
нэры атрымаюць 50% сумы.

Павялячылася таксама колькасць  
кандыдатаў на выбараў ад няўрэымсль-  
вай партыі Гайдукевіча. Ліберал-дэмак-  
раты вырашылі вылучыць кандыдатаў  
ува ўсіх акругах і выставіць больш за 7  
тысячай назіральнікаў, разпетуючы си-  
стэму татальнага кантролю за будучым  
прэзыдэнцкім плебісцытам.

Мошчы Святога Івана Кармінска-  
га перавезлі зь вёскі Кармы на Доб-  
рушчыне ў Гомель. У саборы Пятра і  
Паўла яны будуць знаходзіцца да 3 ве-  
расня, а тады сьвятыню вернуць назад  
пад Добруш.

Учора ў Чыкоўцы ў Менску высь-  
вяцілі праваславную царкву ў гонар Мен-  
скага абрэза Маці Боскай. Бажніца буд-  
зе стаяць на вуліцы Галадзеда, які зай-  
маўся руйнаваннем цэркви ў 30-х.

На Жлобінскім металургічным за-  
водзе скончылася распачатая лягас-  
тэз рэканструкцыйная пракатачная стану. Вы-  
даткі на яе склалі больш чым 70 мільё-  
наў даляраў, узятых падтрымкімі  
у крэдыту у Аўстрыі і Нямеччыне. Праект  
мае акупіцца за 4 гады.

### Цяжбы

Берасьцейскі суд задаволіў позу  
Івана Літвіновіча да берасьцейскага а-  
бльыканкаму. Дачку Літвіновіча, Ірыну  
Панасюк, звібла «вольва», на якім ехаў  
берасьцейскі галава Васіль Далгалёў.  
Крымінальную справу неўзабаве-  
закрылі «з-за адсутнасці складу зла-  
чынства». Але Іван Літвіновіч падаў у  
суд, і суд абавязаў аблыканкаму  
сплаціць Літвіновічу каля 1 250 000 руб-  
лёў.

Менская аддзяленыня Беларускага  
Гельсінскага Камітэту запатрабавала  
адстайкі старшыні БГК, Тацяны Процкі.  
Рашэнне мае прынайць агульны сход  
Камітэту 16 верасня.

На Ваўкаўшчыне ад шаленства  
памерла жанчына. Яе пакусаў свойскі  
сабака. Належную колькасць уколоу  
ёй укалол, але ці то вакына расей-  
скай вытворчасці аказалася заслабая,  
ці то што, толькі жанчына занядужала і  
скончылася. Цяпер разъбираюцца.

Б.Т.



З усёй краіны

### У Берасьці ваююць з украінцамі

Берасьцейскі гарвыканкам  
пачаў жорсткую барацьбу з  
украінскімі гандлярамі, якія пра-  
даюць танны харч у не прыстасава-  
ных для гэтага месцах, найперш  
на пэроне станцыі «Берасьце-Па-  
лескае», куды прыходзяць дызэлі  
з Украіны. Ды што там, украін-  
скія малако, мяса, тварог, прада-  
юцца ў Берасьці ледзяне на кож-  
ным рату. Гарвыканкам выдаў  
спэцыяльнае распараджэнне, каб  
міліцыя прымала жорсткія меры  
на спыненны недаволенага ганд-  
лю.

Берасьцейскі гарвыканкам  
пачаў жорсткую барацьбу з  
украінскімі гандлярамі, якія пра-  
даюць танны харч у не прыстасава-  
ных для гэтага месцах, найперш  
на пэроне станцыі «Берасьце-Па-  
лескае», куды прыходзяць дызэлі  
з Украіны. Ды што там, украін-  
скія малако, мяса, тварог, прада-  
юцца ў Берасьці ледзяне на кож-  
ним рату. Гарвыканкам выдаў  
спэцыяльнае распараджэнне, каб  
міліцыя прымала жорсткія меры  
на спыненны недаволенага ганд-  
лю.

Берасьцейскі гарвыканкам  
пачаў жорсткую барацьбу з  
украінскімі гандлярамі, якія пра-  
даюць танны харч у не прыстасава-  
ных для гэтага месцах, найперш  
на пэроне станцыі «Берасьце-Па-  
лескае», куды прыходзяць дызэлі  
з Украіны. Ды што там, украін-  
скія малако, мяса, тварог, прада-  
юцца ў Берасьці ледзяне на кож-  
ним рату. Гарвыканкам выдаў  
спэцыяльнае распараджэнне, каб  
міліцыя прымала жорсткія меры  
на спыненны недаволенага ганд-  
лю.

Берасьцейскі гарвыканкам  
пачаў жорсткую барацьбу з  
украінскімі гандлярамі, якія пра-  
даюць танны харч у не прыстасава-  
ных для гэтага месцах, найперш  
на пэроне станцыі «Берасьце-Па-  
лескае», куды прыходзяць дызэлі  
з Украіны. Ды што там, украін-  
скія малако, мяса, тварог, прада-  
юцца ў Берасьці ледзяне на кож-  
ним рату. Гарвыканкам выдаў  
спэцыяльнае распараджэнне, каб  
міліцыя прымала жорсткія меры  
на спыненны недаволенага ганд-  
лю.

Берасьцейскі гарвыканкам  
пачаў жорсткую барацьбу з  
украінскімі гандлярамі, якія пра-  
даюць танны харч у не прыстасава-  
ных для гэтага месцах, найперш  
на пэроне станцыі «Берасьце-Па-  
лескае», куды прыходзяць дызэлі  
з Украіны. Ды што там, украін-  
скія малако, мяса, тварог, прада-  
юцца ў Берасьці ледзяне на кож-  
ним рату. Гарвыканкам выдаў  
спэцыяльнае распараджэнне, каб  
міліцыя прымала жорсткія меры  
на спыненны недаволенага ганд-  
лю.

Берасьцейскі гарвыканкам  
пачаў жорсткую барацьбу з  
украінскімі гандлярамі, якія пра-  
даюць танны харч у не прыстасава-  
ных для гэтага месцах, найперш  
на пэроне станцыі «Берасьце-Па-  
лескае», куды прыходзяць дызэлі  
з Украіны. Ды што там, украін-  
скія малако, мяса, тварог, прада-  
юцца ў Берасьці ледзяне на кож-  
ним рату. Гарвыканкам выдаў  
спэцыяльнае распараджэнне, каб  
міліцыя прымала жорсткія меры  
на спыненны недаволенага ганд-  
лю.

Берасьцейскі гарвыканкам  
пачаў жорсткую барацьбу з  
украінскімі гандлярамі, якія пра-  
даюць танны харч у не прыстасава-  
ных для гэтага месцах, найперш  
на пэроне станцыі «Берасьце-Па-  
лескае», куды прыходзяць дызэлі  
з Украіны. Ды што там, украін-  
скія малако, мяса, тварог, прада-  
юцца ў Берасьці ледзяне на кож-  
ним рату. Гарвыканкам выдаў  
спэцыяльнае распараджэнне, каб  
міліцыя прымала жорсткія меры  
на спыненны недаволенага ганд-  
лю.

Берасьцейскі гарвыканкам  
пачаў жорсткую барацьбу з  
украінскімі гандлярамі, якія пра-  
даюць танны харч у не прыстасава-  
ных для гэтага месцах, найперш  
на пэрон

пітной вадой, а таксама навесьці парадак на вуліцах і ў дварах пасъля газыфікацыі гораду. За два апошнія гады Полацак бязылтасна перакапалі, але траншэі пазасыпалі абы-як, а добраўпарадкаўшчыненем ніхто так і не заняўся.

В.К.

## Вячорка віншуе

Рэдакцыя «НН» атрымала віншаваныне сп. В.Вячоркі з наўгода дэзвяятай гадавіны з того дня, як 25 жніўня 1991 году Дэкларацыя «Аб дзяржаўным суверэнітэце Беларусі» быў нададзены статус Канстытуцыйнага закону.

«Тысяча людзей на пляцах і вуліцах Менску ў тыя памятныя жніўненскія дні пасъля краху маскоўскага камунаймпэрскага путчу дамагаліся — і дамагліся — ад Вярхоўнага Савету гэтага эпахальнага кроку, — гаворыцца ў віншаваныне. — Апошнія дзесяць гадоў XX стагодзідзя наша краіна існуе як незалежная. За гэты час каствоўнасць незалежнасці стала бяспречнай для большыні беларускага народа, за дзесяць год вырасла новае пакаленне беларускай моладзі, якая бачыць месца Беларусі ў шрагу цывілізаваных краінаў сьвету». Незалежнасць, гаворыцца ў лісце кіраўніка Вячоркавага БНФ, стане падмуркам пабудовы лепшай Беларусі.

## Чыноўніці водгук на Лукашэнка заклік

Магілёўскі абльоўканкам абвесціць, што пачынае на вёсцы ледзьве не аграрную реформу. Да сведчаныя апаратчыкі тамака ведаюць, што дастатковы мадні перафарбаваць старое, і гэтае старое выглядае дужа мадні. А..Лукашэнка запатрабаваў далейшага развіцця сельскай гаспадаркі, чыноўнікі маментам зарыентаваліся. «Рашучыя змены» датычыць

Юрась Корбан, Віцебск

Сымон Глазштайн, Магілёў

## Супраць жабрацтва

Віцебская сацыял-дэмакраты з партыі Статкевіча 25 жніўня арганізавалі пікет у цэнтры гораду пад лёзунгам «Партыя сацыял-дэмакратія — супраць зьбяднення народа!». Уздзел у пікете ўзялі таксама бэнэфісты, прадпрымальнікі і актыўісты няўрадавых арганізацый. Пікетоўцы трывалі плякаты: «Мне ня трэба такі «батька», лепей буду сіратом», «Ураджай зьбіраем, але ў кішэнях нічога ня маєм», «Сайша! Хакеем сіты ня будзеш».

Дзяржава

Беларусь

Лукашэнка

Задзел

Гаспадарка

Сіратом



# ПЯЧАТКА НА АКЦЕ НЕЗАЛЕЖНАСЬЦІ

**Ландсбэргіс правакуе Москву, каб засыцерагчы Амэрыку**

З усіх балтыйських краёў най-лепшыя дачыненія Москва мела зь Літвой. Расейская меншасьць тады ніколі не была прычынай міждзяржаўных канфліктаў, бо мела грамадзянства. Найлепшым чынам складвалася ѹ супрацоўніцтва з Калініградскім краем. Літоўская палітыкі съцвярджалі, што расейцы неафіцыйна згаджаюцца з уваходам іхнай краіны ў НАТО. Для Расеі гэта быў прыклад магчымасці добрых дачыненій з балтыйскімі краінамі, асабліва на тле ейных непараузменых з Латвіяй. Здавалася б, нічога ня можа запекці ўзаемна выгаднаму супрацоўніцтву.

Але за апошнія два месяцы дачыненіні сапсоваліся. У сярэдзіне чэрвеня літоўскі Сойм гала-самі кіраўнічых партый ў прыняў пастанову з патрабаваннем ад Расеі кампэнсацыі за 50-гадовую акупацыю. Расея ў адказ адміністрація візіт сваёй парламэнцкай дэлегацыі ў Вільню, а МЗС Расеі запярэчыў наяўнасці праўных падставаў для кампэнсацыі з-за адсутнасці факту акупацыі.

Літоўскія кансерватары ў ад-каз звязанавалі Расею ў вяртанні да стаційскай рыторыкі і ў адміністраванні наяўнасці таемнага прата-колу да пакту Молатава-Рыбентропа, на падставе якога Прыбалтыку аддалі Саветам. Тады кіраўнік Рады Федэрэцыі Расеі прыгрэзіў Літве палітычнай ізаля-цыяй, а Дзяржаўная Дума адклала на няпэўны час ратыфікацыю дамоўкі аб межах з Літвой, неабходнай умовы прыняцця краіны ў Эўразіяў.

Кансерватары Ландсбэргіса, у сярэдзіне чэрвеня ў расейскім пасольстве ў Вільні завялікі штат супрацоўнікаў і з сотні работнікаў — палова шпегаў. Абраханыя расейцы зреагавалі выкрыцьцем літоўскага шпега, які, паводле вэрсіі расейскай спэцслужбы ФСБ, прапаваў яшчэ й на амэрыканскую выведку СІА.

Прэзыдэнт Валдас Адамкус (былы эмігрант правацэнтрыстыкі) і левацэнтрыстыкі апазиція съходзяцца ў думках, што

ў авбастрэнні літоўска-расейскіх дачыненій часткова вінаватая Москва, а часткова — съпікер Вітаўтас Ландсбэргіс і ягоная партыя, якія спрабуюць, гуляю-чы на пагаршэнні дачыненій з Расеяй, дабіцца лепшага выніку на выбарах. Былы прэзыдэнт, посткамуніст Альгердас Бразаўскас, авбінаваціў кіруючых хадзе-каў і кансерватараў у неразваж-мніві пісаныні добрых дачыненій з Расеяй, дасягнутых урадамі Дэмакратычнай Партыі Працы й прэзыдэнтурай Бразаўскаса.

Пакуль жа кансерватары сас-тупаюць у папулярнасці апазиціі. І Ландсбэргіс пужае выбар-цаў прыходам да ўлады пра-сейскіх сілаў, стаўленікаў «Ітэры», «Слаўнафты» і «Лукойла», і перасыцерагае пра гэта Захад. Артурас Паўлаўскас, лідара левавэрсійскага Новага Звязу, ён адкрыта называе расейскім аген-там. Прэзыдэнт Адамкус прысы-роміў Ландсбэргіса і зазначыў, што ачарненіне лідераў іншых парты-яў прац аўтэнтычнае іх агентамі Москвы «съведчыць пра наястчу

пачуцьця нацыянальнай год-насці і вельмі нізкую палітыч-ную культуру краіны і падрывае аўтарытэт нашай суседкі ў Эўро-пе і Амэрыцы. Сапраўды, хто ж будзе даваць краіне, у якой ся-род найбуйнейшых палітыкаў ёсьць агенты сумнёўных кампан-ій?

Але неўзабаве пасля Ландс-бэргісавых папярэджанняў пасол ЗША сказаў у інтарвю прававізіоністу *Lietuvos Aidas*, што ён згоды-ны са съцвярджэннем кансерва-тараў, быццам новы ўрад Літвы можа аказацца больш пра-сейскі, чым дзеяны, і пасправа-ваць перайграць дамоўленасці з фірмай *Williams*, што прываты-зала нафтаперапрацоўчы завод у Мажэйках, на які квапіўся так-сама расейскі «Лукойл». Пасла трывожыць, што Москва разылічвае з дапамогай новага прыхильнага да сябе ўраду атрыма-ць выгады ў барабце за кант-роль над нафтаперагонкай.

Апазиція з самага пачатку крытыкавала спробу атрымаць кампэнсацыю ад Расеі, што, ува-



5

жае лявіца, ня мае і найменшых шансаў на поспех і толькі псуе дачыненіні паміж краінамі. Хаця ў 1992 г. у Дамове аб прынцыпах узаемнасці Москва прызнала факт акупацыі, пра кампэнсацыю там нічога не гаварылася.

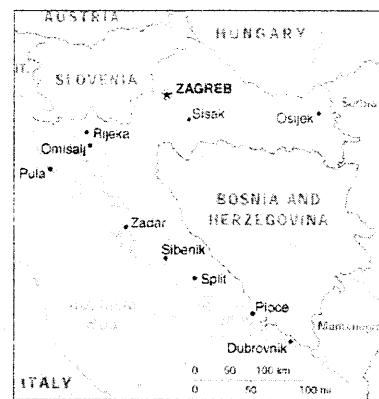
Прэзыдэнт Адамкус таксама скрытыкаваў пастанову Сойму, прызнаючы, што, хаця Расея і вінна Літве за шкоду ад акупа-цыі, але такіх справы трэба вы-рашаць са згоды абодвух бакоў, не выкарыстоўваючы іх у разбор-ках унутры краіны. А вось Ланд-сбэргіс лічыць, што пастанова зьяўляецца «заканчэннем пабудоўы праўных падставаў будынку незалежнасці», своеасаблівай пятаткай на Акце Незалежнасці.

Нягледзячы на гэтую пастанову Сойму і цяперашнія пахала-даныне ў дачыненіях, назіральнікі мяркуюць, што пасля чарговых парламэнцкіх выбараў 8 кастрычніка Расея і Літва зноў пасябруюць.

Язапат Змысла

# ХАРВАТЫЯ ПАСЬЛЯ ТУДЖМАНА

Працяг са старонкі 1



## Заваюем усю краіну і падзелім напалам

Напрыклад, 8 красавіка ле-тася, прац два тыдні пасля пачатку натаўскага ўмішання ў Косаве, Туджман на поўным сур'ёзе абрываў свою ўлюблённую тэму — будучы падзел Босніі — з адным са сваіх міністраў. Сыпра-ша яны паклілі з перспектывай Босніі, створанай на прынцыпах, узгоджаных на дэйтансіх пера-мовах у сінезні 1995 г. пад стар-шинствам Рычарда Голбрука. «Любы сур'ёны чалавек разумее, што Боснія развалицца на часткі», — сказаў Туджман. Натаўскія бамбаваныні Туджмана дратавалі, бо Харватыя толькі што падпісала колькі важных контрактаў на пастаўку прадукцыі сэрбскай прамысловасці. Тым ня менш, ён меркаваў, што вайна, магчыма, дасыць яму і цікавыя шанцы. Ён разважаў наконт магчымасці склікання міжнароднай канфэрэнцыі, на якой Боснія была бы падзелена між Сэрбіяй і Харватыяй. Мусульманам ён быў гатовы аддаць кавалачак зямлі, называўшы яго Мусульманія, а Косава, лічыў ён, трэба рас-палаўніць, аддаўшы кавалак Сэрбіі, а кавалак — Альбаніі. Туджман меркаваў, што, калі аддаць Мілошавічу сэрбскія кавалкі Босніі і саставіць паўднёвую ака-нечнасць Харватыі, дык сэрбскі лідэр «будзе мець тады перамогу, якую ён зможа прадманстраваць сэрбам, дабіўшыся ад грамадзтва згоды на саставку часткі Косава».

Іншы запіс. Абмеркаванье-ситуацыі з закупкай ракетнай сістэмы — гэта адбывалася не-

з 1991-м і 1995 г., калі трапіцца Харвачыны яшчэ знаходзіліся ў руках сэрбскіх сепараты-стаў. Ракеты краіне прадала ўкраінская мафія ў ахобе ААНайскага эмбара на пастаўку зброй ў былу Югаславію.

Абміркоўваючы, што ж рабіць з ракетамі, Туджман і ягонае атачэнне прыдумываюць пра-весыці пышны вайсковы парад, каб запалохаць іхнай магутнасцю сэрбу, а пасля збегтыць ракеты Ізраілю. Але апошніе зрабіць было ня так проста, бо, як вясвятылаецца на нарадзе, хіцер быў Зымшер-украінец, але Саўка-харват быў таксама не дурны. Харвацкія пакупнікі ракетаў гэтак скітылі, што ўкраінцам за ракеты ўрэшце так нічога ён не заплатілі.

Навейшы запіс пра перавозку грузу зброй ў 1998 г. з Азербайджану ў Харватыю, «канчатковым спажыўком» якога суправаджальная дакументы называюць амэрыканскую кампанію. На самой спрэве, зброя была прызначаная альбо Вызвольнай Арміі Косава, альбо чарнагорскай паліцыі — гэта застаецца пакуль няясным і зьяўляецца, як запэўнівае Мэсіч, прадметам урадавага расчысьлення.

«Гэта рэальная гісторыя, — кажа Іва Пуканіч, выдавец тыднёвіка *Nacional* і сябар Мэсіча, што надрукаваў многія запісы. — Уся найноўшая харвацкая мінувшына адбіта на гэтых стужках».

Але Славэн Лепіца, акадэмік, колішні дарацца Туджмана й каментатор, які піша для некалькіх загрэбскіх газетаў, вінаватаць Мэсіча і ўрад Івіцы Рачана ў публікацыі стужак і запісаў. Гэта рабіцца па палітычных мерка-ваньнях, лічыць ён, «што непры-мальна з этычнага пункту глед-жання». Лепіца абвінавачвае прэзыдэнта ў tym, што ён «перат-варае Харватыю ў нешта, на-кшталт бананавай рэспублікі», выстаўляючы на пасъмешыщча ейную гісторыю, тады як Туджман быў прэзыдэнтам, які най-перш умаюўваў незалежнасць краіны ад усіх сусветных і рэгіональных супердзяржаваў.

Мэсіч адкідае гэтыя абвінава-вані. Запіты на раскрыцьцё запісаў разглядаюцца камісіяй з трох чалавек, тлумачыць ён. Тыя

з запісаў, што ўтрымліваюць вай-сковыя таямніцы і звесткі сак-рэтнага харектару, не раскрываюцца публіцы.

## Зынкілія 60 кг стужак

Цікава, што да гэтага часу нічога не было раскрыта з дэта-ляў войнай ў Краіне, Славоніі і Босніі. Затое большасць з апуб-лікаванага датычыць адносна на-дайных падзеяў. Прычынай засло-ны сакрэтнасці можа быць і тое, што Мэсіч і ягоныя людзі ў тыя, даўнейшыя часы й самі былі на-бліжанымі да Туджмана. Ці, як многія таксама лічаць, мо і таму, што вялікая колькасць самага далікатнага матар'ялу магла быць съвергнута за тыя тры месяцы, што прайшлі паміж съмерцю Туджмана і выбарамі новага ўра-ду.

Харвацкая прэса абвінавачвае Міраслава Туджмана, старэшага сына генэрала Франьё, на tym, што ён дапамог «прапасыці» 60 кг да-кумэнтаў на самыя далікатныя тэмы. Міраслав быў за часоў кіра-вання бацькі шэфам сакрэтных служб краіны. У зынкілійні запісаў яму быццам да дапамагаў Івіца Пасаліч, галоўны дарацца быдлага прэзыдэнта. Сам М. Туджман авбінавачваныні адкідае, але ў суд на газеты, што іх зъмісцілі, не падае.

Зынкілія дакументы могуць датычыць сакрэтных перамоваў Туджмана з Мілошавічам, пра-мых альбо праз пасярэднікаў. Харвацкі друк лічыць, што ў іх гаварылася і пра харвацкую да-памогу басньскім сэрбам падчас вайны ў Босніі і Герцагавіне ў амбен на згоду апошніх на вы-крайванье асобнай дзяржавы гер-цагавінскіх харватаў, якую б Хар-ватыя пра добрай нагодзе ан-екавала.

У зынкілых запісах таксама, як лічыцца, маглі быць зафіксаваныя дэталі перамоваў Туджмана і Дар'я Кордзіча, колішнія лідэра герцагавінскіх харватаў, які чакае цяпер суду за ваенныя злачынствы ў Міжнародным Тры-бунале для былой Югаславіі ў Гаазе.

Калі праўда, што гэтыя далі-каты дакументы былі вынесе-ны з архіваў, дык яясна, чаму



злодзеі не пасыпелі ліквідаців і запісы, датычныя плюндрваньня туджманаўскім атачэннем харвацкай гаспадаркі. Дыскусіі па эканамічных пытаннях, асабліва наконт раשэній аб прыватызацыі прадпрыемстваў, выклікалі ў Харватыі сапраўдны шок. Выявілася, што да цяперашняга часу ўрад трывал на плыту эканомікі толькі дзякуючы фальшивай справа засадніці, вядзення падвойнай бугальтэрыі на дзяр-жаўным узроўні, але пры гэтым выдзяляў прыбытовую пазыкі і перападзяляў дзяржаўныя пры-быты прац купку «сваіх» кампа-ній і банкаў. Новы ўрад цяжка расплачваеца за палітыку папя-рэдніяга.

Тыповай была справа прыватызацыі аднога з галоўных хар-вацкіх тыднёвікаў *Vечерні List*, але яна мела большасць палітычнае значэнне, чым іншыя справы, бо ўладальнік часапіса атрымліваў важныя рычагі ўплыву на грамад-зтва. Запісы размоваў паміж Туджманам і Пасалічам выкryваюць, што туджманаўская партыя нелегальна купіла газету, выкарысто-ўваючы кампанію, зарэгістраваную на Віргінскіх астравах і зас-наваную ХДЗ на гроши харвацкіх банкаў. Пасаліч сказаў Туджману: «Я стварыў вялікую дымавую заслону, каб ніхто, нават з самамілітуту, не заўважыў, што гэта мае да нас дачыненне». Туджман ад-казаў: «Цудоўна. У наших інта-рэсах мець яго пад нашым кант-ролем». На што Пасаліч зазначыў: «Для публікі мы створым ілюзію дэмакратычнай працэдуры, пры-вратызацыі і г.д.»



Падрыхтаваў Язапат Змысла

наводле

</div

# ДЗЕСЯЦЬ ГАДОЎ НА ПРАВА

**Зьміцер Бартосік**

Наўрад пі здагадваліся дэпутаты Вярхоўнага Савету XI склікання, які ў студзені 1990 году прымалі Закон аб мовах у Беларускай Савецкай Сацыялістичнай Рэспубліцы, што першымі, хто пацерпіць ад іхнай праграсіўнай ініцыятывы, будуть узбекі. Так, так, канкрэтны ўзбекі ў адной з вайскова-будаўнічых частак, што дысьляжкаўся ў Волагдзе, і дзе я праходзіў сваю тэрміновую службу. У так званых «страйбатах» не было дзе даўшчыны. Пераважала «зямляцтва» — парадак, пры якім панавалі тыя, чыя нацыя пераважала ў казарме. Дзякую Богу, апошні год маёй службы прыпаў на «беларускую ўласць». Менавіта так гэта называлася.

Газэты й часопісы на нацыянальных мовах прыходзілі ў частку хоць і са спазненнем, але рэгулярна. У пачатку сянежня прыйшла ѹ тая «Звязда», дзе быў надрукаваны «Закон аб мовах». На маё немалое зьдзіленьне, газэта сярод «бульбашоў» карысталася надзвычайнай папулярынсцю. Ралтам высыветлілася, што мае расейскамоўныя саслужбовцы з Магілёўшчыны й Віцебшчыны ведаюць даволі шмат беларускіх словаў. А дваццаціцігадовы сяржант Толік Тумашэўскі з Воршы, акрамя высачэзлага росту ў

прыхільнасці да алькаголю, вылучаеца яшчэ ѹ немалым дарам пэдагогікі. Менавіта ён і наладзіў бясплатны ўрокі беларускай мовы для «воінаў Ісламу». Ужо праз тудзень сярэднеазіяты ведалі сэнс такіх словаў, як ануча і «калы ласка, запалка, таварыша сяржант».

Наша служба кацілася да канца, і любая навіна з дому ўспрымалася намі ў кіруху гіпэртрафаваным выглядзе. Памятаю тая дэмбельская дыскусія. «Ды што, калі вернемся, там ўжо усе па-беларуску базараць?» «Ды не. Па закону ж усе даўжны гаварыць толькі ў двухтысячным». «А, нутрага. Да двухтысячнага яшчэ жыць і жыць...» Ен здаваўся такім далёкім і загадкавым, той двухтысячны, дзе ўсё будзе так фантастычна й незнаёма. А тое, што ѿ Беларусі ўсе будуть гаварыць па-свойму, нам, дарэчы, не здавалася фантастыкай.

На маю просьбу той час узгадвае старшыня Таварыства Беларускай Мовы Алег Трушай:

— Справа ѿ тым, што к гэтаму часу людзі ўспрымалі ўсё станоўчы. Таму што хвала адраджэння началася раней, дзесяці з восемдзесят восьмага году. Ужо абыліся стотысячныя мітынги БНФ. Ужобылі тысячи адраджэнцаў, якія на вуліцах размаўлялі па-беларуску. Быў нават рух нацыянал-камуністаў на чале з

Пятым Краўчанкам, калі партыйныя арганізацыі пераводзіліся на беларускую мову. Таму людзі ўспрынілі Закон у асноўным станоўчы. Тым больш, як трэба забываць, што ѿ межах ССРР адыблася перабудова, і многія рэспублікі ўжо прынялі адпаведныя законы. І людзі ведалі. Таму прыхільнікі было намнога больш, чым адмоўнікі. Камуністы наладзілі грамадзкое амбэркаваньне Закона аб мовах, думаючы, што яно праваліцца. Паступіла, памойму, чатыраццаць альбо пятнаццаць тысяч лістоў грамадзян, і аказалася, што працэнтаў восемдзесят «за», а працэнтаў дваццаць «супраць». І гэта быў козыр для дэпутатаў. Так што народ к гэтаму закону быў гатовы. Тым больш, што закон быў даволі слабы, даволі памяркоўны. Усе наўшыя суседзі давалі пяць гадоў, а мы давалі дзесяць. Наш закон быў самым мяккім з усіх законаў ССРР. Чаму радыкальная інтэлігенцыя і была супраць, напрыклад. Я й сам лічыў, што зашмат дзесяць гадоў. Трэба пяць-шэсць. І цяпер так лічу. Каб далі менш, хутчэй бы за гэтыя пяць гадоў беларусіваліся.

Далёка ня ўсе, дарэчы, ведаючыя пра ролю дэпутатаў расейскай культуры ѿ лёсце таго закона. Сённяня, праз дзесяць гадоў некаторым фактам ды імёнам гісторыя пачынае плаціць удзячнасцю.

Для мяне, напрыклад, быў прыемным адкрыццём той факт, што наш Закон аб мовах, які ўжо быў збіраліся заваліць, выратаваў актор расейскага тэатру Расціслаў Янкоўскі. Вось што ўспамінае Алег Трушай:

— Калі прымалі Закон аб мовах, супраць выступалі бюракраты мясцовай гадоўлі. І калі Янкоўскі выступіў — са сваім шармом — і сказаў: «Ды што вы вірбіце! Ды давайце прымем», — толькі чалавек дваццаць прагаласавалі супраць. Тоё самае было і ѿ нас, калі канчатковая прымалася канстытуцыя. Вэтэрнане не хадзелі галасаваць за беларускую мову — маўляў, толькі дзяўчыны. Відноўчна, што дакумэнт быў асуджаны на паразу ѿ бітве з нашмат больш важкімі законамі гісторыі. Усе гэтыя юрыдычныя лазейкі кшталту «або іншая прымальная мова» не пакідалі ніякіх шандаў прыхільнікам моўнай рэвалюцыі. Зрэшты, пачатак быў пакладзены. Мэта таксама была бачная — 1 верасеня 2000 году, калі, згодна з Законам, па-беларуску павінны былі загаварыць суды й праукратуры. Ім чамусыці дали самы вялікі тэрмін на наўчанье — як самым тупым, ці што... Пасля ўсіх паштамтаў, крамаў ды даведачных бюро, якім на вяртаныне съядомасці даваліся першыя тры-пяць гадоў.

Сам я першага верасеня дзеянія трэцяга году, так бы мовіць, году першай чаргі Закона аб мовах, сустрэў у горадзе Слоніме, у кампаніі са сваім расейскім кузэнам, што прыехаў паглядзеяць на блізкое замежжа, пакуль яно яшчэ ня стала незваротна далёкім. Зрабіўшы сабе ѹ кузэну невялічкі

## НАША І НЯ НАША САМАДЗЕЙНАСЦЬ

**Недзяржаўныя арганізацыі адказваюць на цікі уладаў умацаваньнем сваёй супольнасці**

Я належу да таго пакалення, якое яшчэ зведала актывацкія сходы, піянэрскія гальштукі і камсамол. Сабротства ѿ гэтых арганізацыях лічылася ганаровым і абавязковым для ўсіх, хто хацеў атрымаць адукацию і працягваць вучобу ѿ вышайшай наўчальнай установе. Калі я паступала ва ўніверсітэт, памятаю, у анкете тра было запалізіць адпаведныя радок. Нас усіх зьдзівіла, што на наш курс прыніялі двух некамсамольцаў — гэта была вялікая рэдкасць, якую хутка выправілі, амаль сразу абавязаўшы навасілечаных студэнтаў стаць сібрамі «үсесаюзнага ленінскага».

Прайшло больш за дзесяць гадоў з таго часу, і мы неяк развязалі пра значэнне ўдзелу ѿ камсамоле з Адамам Глебусам. Ен распавёў мне гісторыю пра свайго сябра-мастака Гену Хацкевіча, які, як і Глебус, вучыўся ѿ тэатральнамастакім інстытуце. Паколькі Гена вызначаўся бяспрэчнымі здольнасцямі, на ягону бессаюзную сутнасць заплющылі вочы, і ён стаў студэнтам. Таленавіты і энэргічны Гена выступіў з ініцыятывай ладзіць студэнцкія выставы і арганізоўваць іншыя цікавыя імпрэзы. Яго падтрымала кіраўніцтва інстытуту і ў хуткім часе праца закіпела.

Усё атрымлівалася найлепшым чынам, і ўсьцешаныя актыўнасць мадага мастака ініцыятуцкія начальнікі прапанавалі яму ўзнаналіць студэнцкі камсамол, бо, на іх думку, толькі камсамольцы моглі быць самымі-самымі і толькі пад сцягам гэтай маладзёжай арганізацыі, як здавалася, маглі разлізуваць падобныя ініцыятывы. Гена даў згоду — чаго ня зробіш дзесяць спаўненія жадання. Цягнулася гэта больш за год, а потым да ініцыятукага камсамольскага лідэра падышлі з пытаньнем — нешта мы ня можам знайсці вашай уліковай карткі. «А яе ўсія», — адказаў Хацкевіч. Такога падману і зъдзеку са сцягой камсамольскай спрабы сцярпець не моглі — Гену выклю-

чылі з інітытуту (праўда, праз год узнявілі, бо — талент!).

Так было пару дзесяцігодзьдзяў тому. А што сёньня? Тут нам прыйдзецца зьявіцца танальнасць размовы.

Фактычна па распадзе савецкай систэмы захавалася сцяуція, калі частка грамадзкіх арганізацыяў застаўца прыдзяржакаўнай, як раней, напрыклад, камсамол, які лічыўся грамадзкай арганізацыяй, а на самай справе зьяўляўся дзяржаўнай структурай. Гэта ж сцяуція заставалася і да прыходу да ўлады А. Лукашэнкі. Першы беларускі прэзыдэнт апроц захаваньня старых структур стварыў яшчэ ѹ аналагічныя ім цалкам свае, напрыклад, замест камсамолу — БПСМ (вядомы як «лукамол»).

Узьнікненне падобных псеўдаграмадзкіх аўяднанняў — тыповы атрыбут нават не аўтарытарнага, а таталітарнага грамадзтва. Яны ствараюцца ўладай і існуюць дзеля аблігоўянання ідэалёгіі. Адпаведна, такім арганізацыям аказвалася і аказваеца падтрымка і ўсялякае спрыяньне. Ім выздяляюцца сродкі з нацыянальнага бюджету, значыць, усе мы, падтрымкі краіны, іх фінансуем са сваіх кішэні — акцептуем мы іхную палітыку ці не. Калі сябрам адной маладзёжай арганізацыі дзяржава забяспечвае 15% скідкі ў хімічыстках (можа, таму, што яны позиціонуюцца, уступаючы ѿ гэтыя свой саюз?), дык менш ляяльную моладзь чакаюць ганенны і ўціск — ці гэта не правакаўнаны цікі грамадзянскай вайны?

Іншы прыклад. У Беларусі амаль калі ўсіх раённых аддзяленій міліцыі створаныя нібыта грамадзкія арганізацыі, «Фонд «Ахова», «Фонд «Шчыт і меч» і г.д. Многія ўладальнікі машынай у Менску сутыкаюцца зь неабходнасцю заплаціць пэўную суму грамадзкай арганізацыі, створанай пры аддзяленіі міліцыі, калі хочаць атрымаць нумар. Тоё самае прыгадаеца пры атрыманні,

напрыклад, дазволу на атрыманні пячаткі пра реістрацыі фірмы. Такога кшталту лаборы незаконныя, але яны ёсць, іх ні падаткавыя інспекткі і ніякі чорт не бярэ. У адрозненінне, напрыклад, ад гомельскіх «Грамадзкіх ініцыятыў» (ачоляваны Віктарам Карнянкам), якія за апошнія пайтary гады падаткавікі правярвалі 7(!) разоў.

Дзяржаўнай структуры Беларусі фактычна падзялілі грамадзкі сектар на «сваіх» і «чужых». Адным грамадзкім аўяднанням раздаюць розныя ільготы, другім, якія хочаць існаваць незалежна ад зменлівай дзяржаўнай ідэалёгіі, пагражают зыншчэннем. Нішчыца па-рознаму, найперш з дапамогай мераў, прадугледжаных дэзэртам А. Лукашэнкі «Аб некаторых мерах па ўпрарадкаванні дзесяніц падаткіў».

Дзесяніц падаткіў грамадзкіх сектараў на атрыманні пячаткі пра реістрацыю грамадзкіх ініцыятыў, пагражают зыншчэннем. Нішчыца па-рознаму, найперш з дапамогай мераў, прадугледжаных дэзэртам А. Лукашэнкі «Аб некаторых мерах па ўпрарадкаванні дзесяніц падаткіў».

Мадзкіх арганізацыяў увогуле не дали перарэгістравацца. Я працу ѿ Права-арбонічым цэнтры «Вясна» і распавяду пра нашу «гісторыю». У 1998 годзе ПЦ «Вясна-96» быў зарэгістраваны як гарадзкая арганізацыя і дзесянічай даўволі актыўна. Адчвачою пэўную не-бяспеку распачатай дзяржавай кампаніі перарэгістрацыі, мы вырашылі адначасова з перарэгістрацыяй гарадзкой распачаць рэгістрацыю рэспубліканскай арганізацыі. І гэта быў мудры крок, бо «Вясна-96» было адмоўлены перарэгістрацыі дзеля зусім нязначных статутных заўаг. Тады засталася іншая «Вясна», своечасова падрыхтаваны запасны аэрадром.

Адмаўляючы з перарэгістрацыі з самых розных прычын. Найбольш частая — немагчымасць падаткаваць грамадзкія арганізацыі па месцы жыхарства іхных удзельнікі. Арганізацыя мусіць шукаць нейкі офіс для юрыдычнага адресу, хоць людзям часам гэта зусім і не патрэбна. Чаму, напрыклад, таварыства кактусаў ня можа мець юрыдычнага адресу ў жылым доме аднаго з ягоных сяброў? Але і яны павінны шукаць юрыдычны адрес, а ѿ нашай краіне гэта ня так проста зрабіць.

У адмовах на рэгістрацыю іншым часам даходзіць да абсурду — арганізацыям адмаўляюцца пад дэзвеставага Аляксандра Ройдам. Абсурд? Абсурд пануе ўсё, дзе арганізацыі перарэгістрацыі, частка заўсёды існувала не-фармальна, нават не спрабуючы рэгістрацацца, паколькі для сябе гэта лічачь непатрэбным. З далучэннем да Асамблеі недзяржаўная арганізацыя перастае быць самотнай у барабце за свае права. Існаванне такой Асамблеі — важнае вязмо ѿ справе стварэння нацыянальнага здольнага абараніцца сябе беларускага незалежнага грамадства.

Супрацьстаянне незалежнага трэцяга сэктору і існуючай беларускай дзяржавы — натуральная ѿ нашых умовах звяза. Жаданне аўтарытарнай улады кантролюваць абласцюнту ёсць, што адбываецца ѿ краіне, вынікае з боязі, што непадконтрольны ёй ініцыятывы ператвараюць грамадзянінаў краіны з рабоў ўсёмагутнай дзяржавы ѿ людзей, здольных самастойна і адказна вырашыць ейны лёс.

Тадына Равяка

# ПЕРАПІСКІ

падарунак у выглядзе чорнай шапачкі з доўгім брылём і белаю «Пагоняй» над ім — плён нацыянальностычнага парыву мясцовай лёгкой прымесловасці — мы за валіліся ў мясцовую рэстарацый «Шчара», дзе я вырашыў праверыць, як закон суадносіца з реальным жыцьцем. И во дзіве! Закон дзейнічаў! Немаладая савецкая афіцыянтка выдатна мяне разумела, і без памылак адказавала. На яе фразу «зараз прынясу рэшту», я адказаў ад усёй души — «Дзякую! Рэшты ня траба!» Кузэн пазіраў на мяне, як на жывога амэрыканца. Сказаў толькі: «А я ведаю хрина и не понял». «Это Беларуссия. Понял?» — адказаў я, вельмі горды за сваю краіну. Як вядома, верасень дзевяноста пятага году, калі павінна была ўступіць другая чарга Закону, быў адменены траўнем.

Даволі цяжка ўвянціць карціну нашага жыцьця, калі б той закон выконваўся ўсімі. Мы б мелі ня толькі беларускамоўныя школкі й садочки. Але і, магчыма, такія праблемы, як моўны раскол у войску, моўная дыскримінацыя ў сферы абслуговування ці хуліганства на лінгвістычнай глебе. Што ж сталася з тым Законам? Гаворыць спадар Трусаў:

— Реч у тым, што ён афіцыйна зъменены. Не адменены, а ў яго палата ўнесла такія зъмены, што фактычна яны яго вылегчалі. Там

увялі такія дробязі, якія яго зрабілі фактычна мёртвым — «циабо». Шыльды могуць быць ці па-беларуску, ці па-расейску. И гэтак далей. И ўставішы вось гэтых рэчы, яны даілі матчымасць не ўжываць беларускую мову афіцыйна ўсім, хто на хоча ёю карыстацца. Вось ганебная сутнасць новых дадаткаў да старога закона. Адзінае, што нас цяпер ратуе — гэта пяцідзясяты артыкул дзейнай канстытуцыі, апошній. Там усё ж застаўся запіс, што кожны мае права валодаць роднай мовай і гэтак далей... И калі мы з чыноўнікамі вядзём перапіску, яны нам закон дасылаюць, а мы ім дасылаем артыкул канстытуцыі й мы выиграём, бо канстытуцыя вышэй.

Гэты закон даў нам пять гадоў. Роўна столькі, колькі было ў нас у дваццатыя гады, падчас беларусізацыі. Але за гэтых пяць гадоў, паколькі закон прыпаў на незалежнасць, было зроблены ў пяць ці шэсць разоў больш, чым у тых пяць гадоў другой паловы дваццатых. Я вам скажу статысціку. З дзевяностага па дзевяноста пятага год беларускамоўных выданняў валах было зроблены роўна столькі, колькі за чатырыста гадоў, пачынаючы ад Скарны. Мы палічылі. У гэтых час выйшлі ўнікальныя энцыклапедыі, выйшлі кнігі нашай эміграцыі, упершыню наша беларуская пісьменніцтва злучылася. И па-трецяе,

беларуская школа вярнулася ў горад. У Менску к дзевяноста пятому году ўжо больш паловы вучня вучылася па-беларуску. Гэты закон зрабіў працэс адраджэння незваротным. Вось бачым вынікі перапісу. Вазыміце вынікі да закону і паслья. Мы атрымалі трыццаць сем працэнтаў, якія заявілі, што кожны дзень па-беларуску гавораць.

Дарачы будзе згадаць, што менавіта законы аб мовах сталі першымі здабыткамі постсовецкіх краінаў — ужо пасля пайшлі сувэрэнітэты і незалежнасці, развітаны з садыялізмам. Але найперш было звязанае тое імпэрскае прыцягненне, расчесчаны той ландыг, якім каленіі былі прывязаны да імпэрскай метраполіі.

Усё, што адбылося ў Беларусі за гэтыя дзесяць гадоў — было толькі вяртальнем, у якім фактальная ліквідацыя закона аб мовах стала галоўнай вяхою. Але вяртальне не прынесла ані здабыткаў, ані адчуваўня сатысфакцыі ці якога рэваншу на ініцыятарам, ні ўсім астатнім. Бо таго, што можа і сагравала чыесьці души за савецкім часам — ня вернеш. А беднаваты, шэрваты, аднастайны тагачасны антураж тых пачаўцяў — зусім ня тое, да чаго б імкнуўся хоць хто, хоць бы і самы заўятыя цемрапаш. Што гэта значыць? Гэта значыць, што любы поступ для Беларусі — краіны, нацыі, чалавека — ляжыць у тым самым накірунку, куды памкнуліся былі дзесяць гадоў таму. Гэта значыць, што рана ці позна давядзенца адмяняць усё наварочанае за мінулыя пяць гадоў і пачынаць той самы шлях спачатку. И зноў галоўнай вяхою будзе аднаўленне дзейнасці закона аб мовах.



## ЖЫБАРТОЎШЧЫНА. ФАЛЬВАРАК ДАМЕЙКІ

Колькі гадоў таму «НН» распавядала пра сваю вандроўку, здаецца, з Давыда Гарадку да Вільні. Было там колькі прыемных радкоў і пра маё Дзятлава.

Падчас таго падарожжа нашаніўцы цікавіліся звольшага сълядамі архітэктуры па маршруце руху. Указальнік «Жыбартуюшчына» праўз якіх пару кіляметраў ад Дзятлава па Віленскай шашы мала чым мог зацікавіць. Чым можа прыцягнучь месца, дзе жыў дзядзька гэтага вядомага чалавека?

У тых часах і я нічога асаблівага пра гэтую мясціну ня ведаў. Трохі пазней, здаецца, у «Полымі» выйшаў пераклад дзённікаў ці падарожных замалёвак Ігната Дамейкі, які зрабіў Каустусь Цівір. Там ішлося пра нейкую Жубартуюшчыну, дзе жыў дзядзька гэтага вядомага чалавека.

Колькі гадоў у дзяцінстве жыў там і сам Ігнат Дамейка. Потым гаспадніняй сядзібы стала дачка ўжо жыводага ў съвеце наўкоўца, узяўшы шлюб з мясцовым панічам, які да таго ж яшчэ прыходзіўся ёй раднёю.

Пасля адыходу ў адстайку Дамейка яшчэ раз наведаў Дзятлавуюшчыну і прагасціўваў у дачкі зь зяцем, у Жыбартуюшчыне, не-калькі гадоў.

Калі я быў трошкі больш чым «зусім малы», мой бацька прадаваў у Жыбартуюшчыне. Там быў сухоты дыспансэр і лякарня. Мэдыкам давалі па колькі сотак у садзе былога маёнтку — пад гародыкі. Мы сям'ёю і хадзілі туды капаць, саджаць, паліваць, грабесці.

Траба бачыць тутэйшыя навакольлі. Яны й цяпер, як па мне, дык дзіўнаватыя. Дарога ідзе ўгору... да балата. Луг. Прадраны мэліярацыяй. Калі съежкі, у канаве — крынічка. Страшна і загадкова прыцягальна для дзіцяці глядзець, як з зямлі імкне струменьчык, расштурхоўваючы на шляху пясочнае месціна. Пахне ракітай. Над галавой «вісіць» жаваранак, а ў стрыжні макаўку смаліць сонца. Абвязковая трэба прыкладацца вуснамі туды, дзе варушыцца пясок, і пачынгнучь халоднай вады.

Шлях далей, зноў на пагорак. Затым дарога спускаецца між бульбяных дзяляк і ўваходзіць у вальховы калідор. «Калідор» сканчаецца драўляным мостам. Ты ўжо прызываюцца да змроку. За мостам алецік разыходзіцца, і мы трапляем на невілікую пляцоўку паміж сажалкамі. Над імі навісаюць вялізныя дрэвы. Па левай руцэ, за сажалкай, дрэвы сыходзяцца і адгароджваюць ад вачэй яшчэ адну сажалку. Берагі апутаныя зарасцямі ажынніку, з сінімі вочкамі кіслых ягад. Бліскаюць крылцамі стракозы. Пасярэдзіне вадзянай паверхні ледзь варушацца чорныя сыпіны карпаў. Яны вялікія і страшныя. Але нам па справах. Дарога перекроўка мастком між сажалкамі і імкне да муроў з валунамі. Там стаяць і да яе трэба ісць проста.

Каб трапіць да пансага дому, трэба браць лявей і ісьці густою бэзавай прысадай. Мы збочаем з прысады раней, каля закінутай клюмбы, ледзь адзначанай зялёй пукатасцю, і ідзем у сад. Нас чакаюць гуркі, памідоры і пусташелье.

Дамейкі не адзін год дапамагалі нам самым натуральным чынам. Колькі гадоў запар мы варылі сочыва з дармовых парчак. Насоўвалі ў кішэні гарэхі. Насіць за колькі кіляметраў яблыкі не было патрабы. Іх разам з ігрушамі і сілівамі апарадковалі мясцовыя насельнікі.

Зноў я зазірнуў у Жыбартуюшчыну напрыканцы лета 99 году.

Ізноў наведаў я мясціны,

Дзе леты першыя прайшли...

Цяжка было пазнаць. Сад амаль увесь съсеклі. На месцы быў бэзавай прысады пустка. Дае быў гароды, вялізных памераў ці то яма, ці то катлаван. Замест сажалак — канава амаль без вады. Побач тырчыць шыльда: маўляў, рыбу... нельга — нейкай зараза.

Доўга хадзіў, шукаючы відаres, каб на перла ў вочы мярзота занядбаныя. «Лечашчыся» выглядалі з вокаў і гукалі: «Вам каво пазвачь?»

Уладзімер Мароз

## Шкада мне Быкова

Учора прыйшло 26-ы нумар «НН» — нічога, што спознены. На першай бачыне пачынаеца інтэрвю «НН» з Васілём Быковым. Чытаю. Прачытала і, як звычайна, як і прачытаўшы пра маленьку чырвоную кветачку, зрабілася надта сумна. У галаву прыйшлі дэльце рэчы: у малітве за Беларусь ёсьць такая просьба, зъвернутая да Бога: «... Ня дай марна гінуць талентам, якія пасылаеш у наш народ...» і верш Зоські Верас, які яна калісьці прыслала Вітаўту Тумашу ў Нью-Ёрк, і якім др. Тумаш падзяліўся з намі, калі мы з мужам (Вінцуком) былі ў Нью-Ёрку:

Я не баюся

жыцьцёвой буры,  
але ж баюся я ўтраты веры,  
утраты энэргіі

баюся бязь меры  
баюся жыці без ідеалу,  
бо ў чорнай пустцы  
сэрца б сканала...

Больш, чым цялеснай,  
баюся съмерці —  
душой умерці...

Зоська Верас тады была ўжо ў надта заавансаваным веку, калі людзі думаюць пра «цялесную съмерці».

Тады, у чорнай падарожнай кніжачцы, пад лыткоўку Вітаўта Тумаша я гэта запісала і цяпер з тae ж кніжачкі Вам перапісала.

Шкада мне Васіля Быкова, вялікага таленту, які паслав беларускаму народу Бог... Ён, гадунец савецкай эры, савецкай ідеалёгіі, чуўся ў той савецкі час як рыбка ў вадзе, а як паляк кажа — у сваім жывёле. Усе яго шанавалі ѹ хвалі. Прыйшоў іншы час, і ён хоча ізноў быць у пункце зроку беларускага грамадзтва і, зразумела, апініўся ў галоўным русыле беларускага нацыянальнага адраджэння. Я памятаю яго на Першым зъезьдзе беларусаў съвету ў Менску, у 1993 годзе. Глядзелі мы на яго, як на Бога, і мелі на яго вялікія спадзяваныні, што сваімагутным дыханьнем і талентам будзе трymаць і весьці наперад наш дух...

Але чулай душа пісьменьніка бачыць, што ён, як сказаць, духова-нацыянальна не прыгатаваны да беларускага нацыянальнага адраджэння, ён чуецца «не ў сваім жывёле», глядзіць на слабасць беларускага руху, яя бачыць ружове пэрспектывы, бачыць толькі цяжкое, мо крывавае змаганье за ідеал — дзяржаўную незалежнасць Беларусі. Змаганье, уключыцца ў якое ён адчувае, што яя мае духове падрыхтоўкі, яя верыць у яго... Што ж рабіць. Які выхад?.. Выход такі: зъяўверыць і тых шаленцаў, што, паводле яго, парываюцца з матыкай на сонца, якое так ярка съвеціць ад усходу... И пачынае сваю работу зъяўверваньня беларускіх ідэалістаў, абнізіць іхны дух да ўзроўню ягонага — Васіля Быкова — духу няверы.

І ў маёй грэшнай душы зарадзілася нават такая грэшная думка, за якую я сама сябе ганіла, што «старэйшы брат» даў

Васілю Быкову за ягоную работу ўзнагароду, аб якой пісалася і ў «НН». Сваёй грэшнай думкі я сама саромелася й пра яе нікому не казала, пакуль не прачытала ў апошнім, што атрымала, нумары «НН» інтэрвю з Пісменьнікам, у якім ён і кажа, што спалохаваўся, што ягоныя сябры-расейцы дрэнна пра яго падумалі, пакрыўдзіліся на яго, што ён быццам, так яго пасуджаюць, дзікі нацыяналіст, што думае, што Смаленск ды Беласточына — беларускі!!!

Беларус з душы, не са словаў, гэтым ганарыўся б, даказваў бы гістарычна праўду такой думкі...

Васіль Быкоў у «творчай камандзіроўцы». Што зъяўвераны дух будзе тварыць?..

Напісала, разглазавалася й супакоілася. А якая магла б быць карысць, каб я свае невясёлія думкі паслала ў «НН»? Можа толькі такая, што працаўнікі «Нашай Нівы», дай Божа ім здароўе, падумалі б, што яя толькі яны так думаюць, а ў чытаках таксама. Ды наканец думаю: нельга яшчэ болей прыбіваць духу Васіля Быкова. Маліца за яго, каб Бог яго ўваскрасіў! Ці паплакаць і забыцца... ды зачытаваць нашага Адама Міцкевіча:

Niech żywi nie tracą nadzieję!

I przed narodem niosą

kaganiec oświaty,

a kiedy trzeba,

na śmierć idą pokolei.

jak kamień przez Boga

rzucone na szaniec.

Жыве «Наша Ніва»!

Жыве Беларусь!

З пашанай,

Raica Жук-Грышкевич,

Таронта

## Дамоваўтвараецца!

Спадары моваведы, Вы зараз з гэтымі «наморднікамі», «намызьнікамі», «напысцінікамі» дамоваўтвараецца да таго, што заблытаеца самі і заблытаеце ўсіх, хто чытае і выдае «НН». Кожны даказвае сваю правату, і ў гарачай палеміцы спадары моваведы забыліся, што ў беларускай мове існуюць сынонімы. Сынонімы — слова розныя пагучанью і напісанью, але адолькавыя па сэнсу, лексычна му значэнню. Таму амаль кожная вэрсія мае права на існаванье (ну, акрамя самых экзатычных пэрлад ў штату «зашчараў» ды «нашчараў»), бо ў Беларусі хапае розных дыялектаў, і сабачы твар у розных мяцінках могуць называць па-рознаму. Прапаную пакінуць намызьнік у спакоі. Бартасных вэрсіяў шмат, і паважаным журналістам «НН» будзе з чаго выбіраць пасыль чарговай антынароднай акцыі ўладаў.

Пара зъяўрнуць увагу на іншыя слова. Напрыклад, ці можна выкарыстоўваць у беларускай мове слова «таварыш», якое выкарыстоўваў Я. Купала («Мой мілы таварыш, мой лётчык...») («Хлопчык і лётчык», 1935 г.)? Ці «таварыш» (як любоў і каханье) можна выкарыстоўваць у пэўных абставінах, ці нельга выкарыстоўваць зусім? І яшчэ мяне цікавіць слова «журналіст». У слоўніку

іншамоўных словаў (складальнік А. Булыка, Менск, «Народная асьвета», 1993 г., стар. 111) напісана: «журналіст (руск. журналист, ад журнал <фр.journal>)». У мяне ўзынікае пытанье: калі слова «журналіст» утворана неспасрэдна ад фр. Journal, то ўсё зразумела, а калі ад рус. журнал (што на беларускай мове «часопіс»), то журналіст пабеларуску гучыць, мабыць, пашышаму? А як Вы думаеце, спадары?

Аблік Юры,  
Менск

## Дробязі

Убачыў у апошнім нумары «Нашай Нівы» артыкул пра Пётру Сергіевіча «Лёс клясыка». Лёс гэтага мастака нейкім чынам закрануў і мяне. Я быў зь ім знаёмы, пісаў пра яго, маю некалькі ягоных твораў. Стаяў чытаць. Працяг артыкулу быццам бы на ст. 5. На ст. 5 працягу няма, але ёсьць на 4-й. Дробязі быццам бы. Даходжу да радкоў «мне згадваеца тая, адзіная і апошняя выставка Сергіевіча ў Менску, у 1981 годзе». Што за лухта? И хто гэта напісаў? Шукаю аўтара — ні подпісу, ні псеўданіму, нахват ініцыялаў няма. Але каб чалавек ня ведаў, ня бачыў ці хаця б ня чуў пра юбілейную выставу мастака ў 1975 годзе тут, у Менску, у Палацы мастацтваў? Піша ж, мяркуючы па ўсім, спэцыяліст.

Рабілі гэту выставу «на голым энтузіазыме» мы, вядомая пяцёрка з «Паддашку», Кулік, Купава, Крукоўскі, Марачкін, Маркавец. Ездзілі ў Вільню, прывозілі творы, адшуквалі ў розных установах і ў прыватных уладальнікаў, рэстаўравалі іх у былой майстэрні Маркаўца на Дзьмітраўцы. Вялікім намаганіямі нам удалося пасыля выставы шэраг цікавых працаў пакінуць у Беларусі (іх купілі больш-менш заможныя на той час нашыя знаёмыя зь ліку творчай і навуковай інтэлігенцыі). Намі, мастакамі, быў у складчыну выкуплены адзін зь лепшых твораў мастака: партрэт Забэйды-Суміцага (гл. ст. 6). Зараз ён знаходзіцца ў музеі Багдановіча.

На той жа 6-й старонцы падвярстаны матэрыял У. Содаля, таксама прысьвячаны Сергіевічу, і ў ім гаворыцца пра менскія выставы мастака 1962 і 1975 гадоў. Пад здымкамі ў першым артыкуле — ніводнага подпісу: зноў дробязь, маўляў, і так зъядуць.

І яшчэ заўвага апаніму: ня варта спасылацца на аўтарытэт Сальвадора Далі пры ацэнцы камуністычнай спадчыны. Гэты вусаты піжон зялёнаага паняцця ня меў, што такое камунізм на практицы. Ня «пильныя архівы» засталіся ад яго на нашай з вами радзіме, а незлічоныя магілы няявінных ахвяраў.

Сказаць па праўдзе, чытаць газету расхацелася. Але дачытаў. Дробязі, падобных вышэй-згаданым, як на адзін нумар, набралася зашмат.

Уладзімер Крукоўскі,  
Менск



## Каляндар



**28 жніўня 1950 г.** на стала Адама Шабоцкі. Хлопец нарадзіўся ў 1923 г. на Наваградчыне. У 1947-м падчас татальнай русіфікацыі заходнебеларускага грамадзтва ён, як і іншыя маладыя патрыоты Беларусі, уступіў у шэрагі Саюзу Вызвалення Беларусі (СВБ), падпольнай маладзёжной арганізацыі, што дзейнічала на Наваградчыне. Малады раманткі-ідэаліст сваёй мэрай бачылі аддзяленыя Беларусі ад Савецкага Саюзу і стварэнныя незалежнай беларускай дзяржавы, а іх асноўным сродкам барацьбы была агітация. У траўні 1947 г. сябры СВБ (18 чалавек) былі арыштаваныя МГБ Баранавіцкай вобласці, а праз трэх месяцаў катаваньня прысуджаны да турэмных тэрмінаў ад 8 да 25 гадоў. Сярод арыштаваных быў і Адам Шабоцкі. Асноўным доказам у судовай справе маладога чалавека фігуравала пачатка з выявай «Пагоні», якую зрабіў хлопец. Ён атрымаў 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паразы ў правах. З 1949 г. Адам Шабоцкі знаходзіўся на будаўніцтве вугальных шахт у спэцыяльным лягеры Караганда, дзе і загінуў пры навысьветленых абставінах.

**29 жніўня 1975 г.** памёр лідэр ірляндзкага вызвольнага руху Імон дэ Валера. Ён нарадзіўся ў 1882 г., скончыў



чыў Дублінскі ўніверсytэт. Зарад нацыяналізму, атрыманы ў съценах гэтай альма-матэр, дэ Валера пранёс праз усё жыццё.

У 1916 г. ён быў адным з кіраўнікоў Велікоднага паўстання супраць брытанцаў. За ўздел у тым паўстанні ён, як і іншыя кіраўнікі паўстання, быў прысуджаны да сяміротнага пакарання. Съмерць была заменена на амністию, і праз год дэ Валера ўзначаліў знакаміты Шын Фейн. Падзеі ў тых гадах на Зялёной Высьле разыўваліся з калейдаскопічнай хуткасцю.

Брытанцы прызнали права нашчадкаў кельтаў на сувэрэнітэт, і ў 1919 г. Імон дэ Валера становіца прэзыдэнтам Ірляндзкай рэспублікі. Ён на здоле зъмірыцца з адварваньнем Ольстэру ад Ірляндзкай рэспублікі і ў знак пратесту ў 1921 г. падаў у адстаку.

Ягоны лёс можа служыць астатнім палітыкам прыкладам палітычнага даўгага. У 1932-48 г. Імон дэ Валера ўзначальваў урад краіны і быў міністрам замежных спраў, дзяякоўчы яму ірляндцы захавала на ўсіх пасадах. У 1945 г. Імон дэ Валера быў зноў даваліся двойчы ўззначаліць ірляндзкі ўрад, а ў 1959 г. Імон дэ Валера быў зноў абраны прэзыдэнтам

краіны і на гэты пасадзе знаходзіўся да 1973 г.

**30 жніўня 1975 г.** будучы дырэктар саўгаса «Гарадзец» і народны дэпутат ВС 12-га склікання А. Лукашэнка стаў цалкам палулетнім. Перад паўналетнім з'явічай адчыняюцца новыя далёкасцяжныя рубяжы. Да Алімпіяды ў Сыднея заставалася 25 гадоў і 17 дзён.

**1 верасня 1900 г.** нарадзіўся беларускі пісьменнік Сымон Баранавых (сапраўдна прозвішча Баранаў). Яго спаткаў такі самы лёс, як і астатніх пісьменнікаў, рэпразаваных Саветамі. Сымон Баранавых быў арыштаваны, асуджаны і адпраўлены на Калыму. Баранавых пераказаў таварышам на яшчэсці зъвестстваў свайго раману «Калі ўзыходзіць сонца», які перад арыштам ужо знаходзіўся ў выдавецстве. Пісьменнік пераказаў твор падрабязна, слова. Падчас арышту, знаходзячыся ў Менскай турме, Баранавых не пакідаў надзеі выйсці на волю. Ён пісаў лісты Сталіну, Калініну, Якову, спрабуючы знайсці адказ: за што? Лявон Юрэ

**Алена Аляксандрава**

\*\*\*  
 Калі б я была сонцем,  
 Я б сваюльна казытала твае павекі  
 і ласавалася з тваіх мядовых воч...  
 Але ж я ня сонца.

Калі б я была ветрам,  
 Я б забаўлялася на скрыжаваньнях тваіх  
 валасоў  
 і прыносіла ў твой пакой салодкі пах  
 каханьня...  
 Але ж я ня вецер.

Калі б я была дажджом  
 (што мне больш за ёё даспадобы),  
 дык я б ласцілася да цябе ўсяго  
 і кропелькамі цалавала цябе, любага...  
 Да я ня дождж.

А калі б я спарады сталася дажджом,  
 Я б злыўай разыліася ў раку перад  
 табою,  
 і ты б увайшоў у мое пяшчотныя й пругкія  
 хвалі...  
 Да, здаецца, дажджом тым могуць стацца  
 толькі мае сълёзы.

**Сяржук Бахун**

## РАЗВІТАНЬНЕ

Ноч. Ліхтары над ракою.  
 Цемра чорнай съяною стаіць.  
 Заутра я ўжо ня буду з Табою,  
 Цяжка будзе, ды прыйдзеца жыць!

Жыць і хадзіць па дарозе, дзе ўчора  
 Ўладзе па калена мы ўшлі,  
 і мне будзе мроіца мора,  
 Па якім мы з табою плылі.

Можа, гэта нам наканаваны  
 Адзіноты самотлівы час,  
 Каб сказаць яму позна ці рана:  
 «Нішто больш не разлучыць нас!»

**Натальля Бордак**

\*\*\*  
 Шукаю ў белых хмарах  
 Въявы храмаў.  
 На цвёрдай, трывалай глебе  
 Заўжды ў патрэбе,  
 і не знаходзі ні ў чым спатолі.  
 Як ніколі  
 Чалавечы голас зыліты з маскітным  
 піскам.  
 Да ўціску  
 Любая спроба праівы вольнасцяў  
 і здольнасцяў  
 Зъяніць галечу на прыстойную людзкую  
 долю.

Даволі  
 Ненароджаных забітых, забытых дзяцей.  
 Чаргуюца жальба-малітва з паганствам,  
 Якое ўбранствам  
 Манерным няцімна гуляе ў свободу.  
 Пад зводам  
 Усемагімых бясконных недаречнасцяў  
 У небяспечнасці  
 Рэптыцыя хору дэмантай танца  
 З самаванцам...  
 А на заходзе неба мяніе колер бэзу на  
 колер ружаў –  
 Чаму ты нядужы  
 Духам і хто вінаваты ў нэндзы?  
 Брыя пэндзаль,  
 Пойдзем летуценная, да зары  
 Ўхмары  
 Маліаца съяўтлаадчуванье з натуры.  
 Застылі фігуры, –  
 Німа каму кінучь камень у апошнюю  
 грэшну –

Усе съмешнія.  
 Нельга разумам спазнаць вынік веры.  
 Не на паперы  
 Спадзяванье на новы сонечны дзень.  
 Мы падобны на цень,  
 Што прызываюцца існаваць без  
 гарантіі.

Белая мантія  
 На дзіўным целе ўваскраслага,  
 Даўно парослага  
 Паданьнямі, найялікшага цудадзейнага  
 Дзэяньня,  
 Праз пакуты і муки балесныя.  
 У паднебесныя  
 Пранікнёна угледаюся абшары –  
 Пранясі, Божа, кару  
 Ў час Твайго наведваньня.

Перасльедаваньне  
 Бярэ верх злоўжываньнем.  
 Сябра, устаньма,  
 Нам рамантным ёсьць запрашэнне  
 На прадстаўленьне  
 Святлапрадстаўлен'ня.

**Станіслаў Валодзька**

## БЕЛЫ ВОРАН

Час такі няпросты,  
 Час няроўны –  
 Толькі вельмі чулы,  
 Надта съмелы  
 Ты ўсё роуна –  
 Белая варона,  
 А калі дакладней –  
 Воран белы.

І ў вясёлай зграй –  
 Зажурబелы,  
 Марамі ўзлятаючы  
 Высока,  
 Як сагае часам –  
 Белы сокал,  
 Як падчас вітае –  
 Бусел белы!

Воран белы –  
 Як бы ні чарнілі –  
 Верши – не пакорны –  
 У час свой зорны!

...Толькі б не вярнуўся  
 Час,  
 Якога  
 Так чакае вораг –  
 Воран чорны!

\*\*\*  
 Ці, можа, здалося,  
 Што зваў мяне хтосьці?  
 Агледзейся:  
 Восень  
 Старая – у госьці.  
 Здалёку вітае,  
 Махае, ківае  
 і сълёз не хавае  
 Вяшчунка сівая.

Хоць восень старая,  
 Душой не глухая:  
 Мяніе дакарае,  
 Глыбока ўздыхае.  
 Што ўжо на радзіме  
 Я быў даўнавата,  
 Што мама і хата  
 Глядзяць вінавата

Чакаюць:  
 Павінны  
 Шляхі-пуцяўны  
 Прывесці мяніе  
 Да сваёй пупавіны –

Журбай спавівае,  
 Ціхутка сілявае,  
 Мне восень з маленства  
 Ўспамін навявае.

Нібы немаўля я,  
 Мяніе займае,  
 Ах, восень-шаптуха –  
 Мая павітуха!

Мая дараган,  
 Хоць позніня, госьція.  
 ...Няўжо мне здалося,

**Літаратурны сэмінар «Варштаты»**

**Андрэю Аляхновічу.** Верш Вашага сябра Ўладзіслава Явара крыху не дацивае, каб быць надрукаваным. Варта было б Вам даслаць болей ягоных твораў – можа, што і выбраў бі для друку.

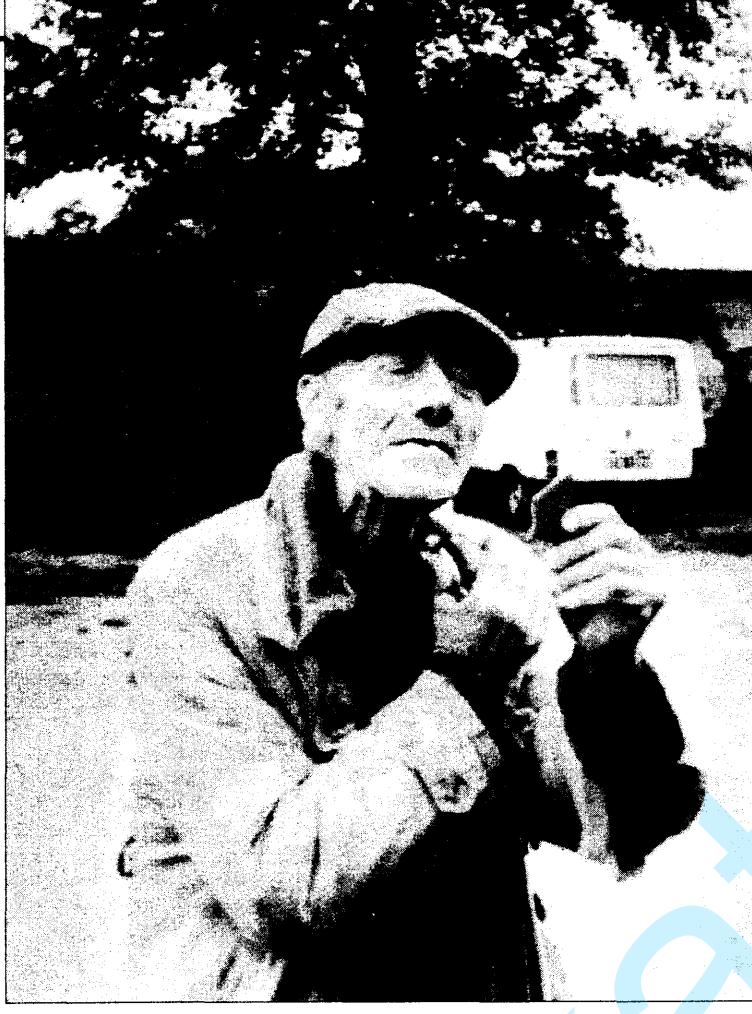
**Міколу Максімаву.** Вашы творы – прыкольныя. Аднак гэтага малавата, каб іх друкаўца.

**Сашцы Стасінай.** На жаль, дасланыя вершы слабаватыя, хоць і баявітъ: «Мы – змагары, мы – ваяры. Нас нельга зынішыць, Нам Бацькаўшчына не дае сысыці, Яна нас кіча!»

**Валер'ю Барташэвічу.** Творы не пазбяўленыя нечаканых знаходак і пастыхных радкоў. Асабліва верш пра лецичча, на якім захаваўся даўні дзот: «Не журыся – кажу я старому, Зможа шчасце ѹ табе паспрыяць – будзе дзе хоць заніць абарону, Калі прыйдуць зямлю адбіраць».

**Л. Сяргенец з Гомеля.** Верш у Вашага сябра не атрымаўся. «Але ўвесе час суму несупынны па паху сакавітых траў, Па вечарах з заходам дзіўным, Па жаркай печы і блінам, Па тым дзіцячым, незабыўным Прайшоўшым назаўжды гадам. Па раніцы...» – такі пералік можна доўжыць бясконца. Да ўсяго творы ёсьць русізмы.

**Сяргею Пралеску.** «Вайны... німа?» – твор актуальны. Але голая праіда ў пазії – гэта толькі праіда, а не пазія.



Што зваў мяне хтосьці?

**Уладзімер Васількоў**

## ЗАПАЛАІМ СЬВЕЧКІ!

Мы запалім съвetchki – тысячи, мільёны,  
 Узынясцца верай Дух неапалены.

Будзе праіда жыці, прыйдзе азарэнне,  
 Мы сустрэнем Бога ў съветлым  
 Адраджэнні.

Мы сустрэнем Бога ў чыстым пакаянні,  
 Па шляхах ілжывых скончышы блуканьне.

Прыгарне да сэруца нас Айцец Нябесны,  
 І мы ўславім шчасце, засыпаем песьні,  
 Мы запалім съвetchki вераю і згодай,  
 Хай зазываюць сэруцы ясноа свободай!

**Янка Карповіч**

## МАЛІТВА

З глыбіні Беларусi,  
 Ад самых вытокаў  
 Наш голас малебны нясецца  
 Да самага неба, да нашага Бога,  
 Святы ён малітвай завеща.

З мальбою кранеемся духу Ісуса;  
 Гасподзь, уратуй Беларусь

Ад злові наўаль,

Плякельнага гнуса, –

Наш Божа, ўратуй Беларусь!

Народ наш спадзейку

Влікую мае

Спакон на цябе, наш Гасподзь.

Бо хто з найсъвяцішых

Пра нас так падбае,

Як ты, наш Гасподзь!

На таемным чоўне

Вылывае вечар,

Музыкай чароўнай

Поўніц сэрца вецер.

## ПА МАТЫВАХ «ПАЛЯНЭЗУ»

На таемным чоўне

Вылывае вечар,

Музыкай чароўнай

Поўніц сэрца вецер.

## Літаратурны сэмінар «Варштаты»

**Андрэю Аляхновічу.** Верш Вашага сябра Явара крыху не дацивае, каб быць надрукаваным. Варта было б Вам даслаць болей ягоных твораў – можа, што і выбраў бі для друку.

**Міколу Максімаву.** Вашы творы – прыкольныя. Аднак гэтага малавата, каб іх друкаўца.

**Сашцы Стасінай.** На жаль, дасланыя вершы слабаватыя, хоць і баявітъ: «Мы – змагары, мы – ваяры. Нас нельга зынішыць, Нам Бацькаўшчына не дае сысыці, Яна нас кіча!»

**Валер'ю Барташэвічу.** Творы не пазбяўленыя нечаканых знаходак і пастыхных радкоў. Асабліва верш пра лецичча, на якім захаваўся даўні дзот: «Не журыся – кажу я старому, Зможа шчасце ѹ табе паспрыяць – будзе дзе хоць заніць абарону, Калі прыйдуць зямлю адбіраць».

**Л. Сяргенец з Гомеля.** Верш у Вашага сябра не атрымаўся. «Але ўвесе час суму несупынны па паху сакавітых траў, Па вечарах з заходам дзіўным, Па жаркай печы і блінам, Па тым дзіцячым, незабыўным Прайшоўшым назаўжды гадам. Па раніцы...» – такі пералік можна доўжыць бясконца. Да ўсяго творы ёсьць русізмы.

**Сяргею Пралеску.** «Вайны... німа?» – твор актуальны. Але голая праіда ў пазії – гэта толькі праіда, а не пазія.

**Л. Сяргенец з Гомеля.** Верш у Вашага сябра не атрымаўся. «Але ўвесе час суму несупынны па паху сакавітых траў, Па вечарах з заходам дзіўным, Па жаркай печы і блінам, Па тым дзіцячым, незабыўным Прайшоўшым назаўжды гадам. Па раніцы...» – такі пералік можна доўжыць бясконца. Да ўсяго творы ёсьць русізмы.

**Сяргею Пралеску.** «Вайны... німа?» – твор актуальны. Але голая праіда ў пазії – гэта толькі праіда, а не пазія.

**Л. Сяргенец з Гомеля.** Верш у Вашага сябра не атрымаўся. «Але ўвесе час суму несупынны па паху сакавітых траў, Па вечарах з заходам дзіўным, Па жаркай печы і блінам, Па тым дзіцячым, незабыўным Прайшоўшым назаўжды гадам. Па раніцы...» – такі пералік можна доўжыць бясконца. Да ўсяго творы ёсьць русізмы.

**Сяргею Пралеску.** «Вайны... німа?» – твор актуальны. Але голая праіда ў пазії – гэта толькі праіда, а не пазія.

**Л. Сяргенец з Гомеля.** Верш у Вашага сябра не атрымаўся. «Але ўвесе час суму несупынны па паху сакавітых траў, Па вечарах з заходам дзіўным, Па жаркай печы і блінам, Па тым дзіцячым, незабыўным Прайшоўшым назаўжды гадам. Па раніцы...» – такі пералік можна доўжыць бясконца. Да ўсяго творы ёсьць русізмы.

**Сяргею Пралеску.** «Вайны... німа?» – твор актуальны. Але голая праіда ў пазії – гэта толькі праіда, а не пазія.

**Л. Сяргенец з Гомеля.** Верш у Вашага сябра не атрымаўся. «Але ўвесе час суму несупынны па паху сакавітых траў, Па вечарах з заходам дзіўным, Па жаркай печы і блінам, Па тым дзіцячым, незабыўным Прайшоўшым назаўжды гадам. Па раніцы...» – такі пералік можна доўжыць бясконца. Да ўсяго творы ёсьць русізмы.

# ШКОЛА

Віктар Шніп

**У** лягезах школы няма. Мае сябры Сашка і Люда пайшлі ў першую клясу ў Русакі, і мне аднаму стала сумна гуляць. Я, калі дома'нікога не было, прыдумаў, каб сваіх сяброву пераманіць з вучобы да сябе — на ганку каля самых дзэвярэй раскладу вогнішча. Хата не згарэла. А я, ўткішы ад дубца дзядзікі Віц, паўдні сядзеў у кустах, праклінаючы школу, якая забрала ў мяне сяброву.

Калі ўцішылася мяцеліца, мяне адпусцілі з дому з санкамі на Бакачоўскую гару, зарослу сасонікам, пакатаца. Прыйшоў, катаюся і рагтам бачу — з Русакоў ідзе ѡзяла банда дзетвары з кашамі і мяхамі. Крычаць нешта, съмяюцца і на хаду скідаюць паліто. Я, доўга ня думаючы, кінуў санкі і пабег дамоў. Расказаў ѡтцы Алі пра дзяць зь мяшкамі і кашамі, і чырвонымі анучамі на шыях, і пачуў: «Ды ты ня бойся ix! Гэта піянэры прыйшли шышкі зьбіраць для школы!..»

У першую клясу я пайшоў у Пугачоўскую восьмігодку. Быў малы, задрэнаны, і мяне пасадзілі за першую парту з дачкой старшыні каласу Розачкай. Сяджу з ёй месяц, сяджу два, і неяк па дарозе дахаты перастрэлі мяне старэйшыя хлопцы і пытаюцца: «З кім ты гэта сядзіш за адной

партай?» «З Розачкай Лібінскай...» І патлумачылі мне хлопцы, з кім я сяджу, і што калі буду і далей сядзець, дык навучачы мяне бяз школы як Родзіну любіць. І назаўтра я не прыйшоў вучыцца — прасядзеў у кустах цэлы дзень... І што было б далей — я ведаю, але началіся восеньскія канікулы, а паслья іх і сама Розачка Лібінская не прыйшла ў школу — з бацькамі зъехала ў Ізраіль.

Я Грышка Сасноўскі, падвучаны аднаклясынікамі, атрамантам выпэцкалі настаўніцкое крэсла. Прыйшоў дырэктар разбірапца. І нашы аднаклясынікі адразу нас выдалі. Павялі нас у настаўніцкую, каб мы там прызналіся перад усімі, што гэта мы напаскудзілі. Мы доўга не прызнаваліся, але калі нас началі біць вялікай драўлянай лінейкай па пальцах, Грышка здаўся. А я плакаў і маўчайчы.

У пятай клясе мае аднаклясынікі даведаліся, што я пішу вершы. І праз нейкі час пра гэта ведалі амаль усе ў школе. І сталі да мяне прыставаць старэйшыя: «Напіши верш пра каханье, напіши верш пра каханье...» І я выконваў заказы. Адбою не было. Настаўнікі ў большасці да маёй пісаніны ставіліся скептычна: «Сын даяркі і пастуха — паэт? Сымех!..» І толькі малады фізык Пётра Налецкі, на якога мы, школьнікі, глядзелі, як на кры-

ху ненармальнага, сумна ўсьміхаўся. Ніхто ня ведаў, а ён (паслья таго, як я закончыў школу, признаўся мне) пісаў вершы...

Іду дахаты з элекрычкі. За Дубравамі на Доўтай гары з лесу выбігаюць хлопцы: «Паэт, ідзі сяды, пачытай нам вершаў!» Гляджу, знаёмыя з Татарскіх. «А чаму вы ня ў школе?» — пытаюся. «А мы ўчора былі!» — адказваюць і клічуць за сабой далей ад дарогі ў лес. Каля будана — вогнішча і чалавек дзесяць школьнікаў. Курась, п'юць самагонку, лаюцца. Сяджуся на беряно побач. Стрыжы з усіх, Дзіма Варыкаш, гукае: «Дзяўчата! Ня бойцеся, ідзіце сюды, мы вам паэта прывялі!..» І давялося мне гэтym «партызанам» чытаць вершы...

У шостай клясе я закахаўся ў аднаклясыніцу Зою Шымель з Еленкі. Напісаў цэлую кучу вершаў пра каханье і паслаў ёй па пошце. Чакаў пісьма ад дзяўчыны цэлы месец. Не дачакаўся і стаў ёй пісаць лісты за вершамі амаль кожны дзень. У клясе хлопцы съмлююцца ёз мяне, а Зоя і не глядзіць у мой бок... І закончыў я школу, і разъехаўся мае аднаклясынікі кто куды. Зоя Шымель трапіла ў Маладэчна. Доўгі час мне хацелаўся адшукать яе, але недзе ў 1980 годзе, зімой, мне расказаў бацька пра тое, як быў у Еленцы ад калгасу і купляў для кароўніка ў людзей сена. Якраз прадалі сена і бацькі Зоі Шымель. За чаркай разгаварыліся. І даведаўся мой бацька пра тое, як я пісаў у школе для Зоі вершы, і што яна цяпер замужам, і дзяўчынка, якая бегае ў хаце — гэта Зоіна дачушка...

У 1990 годзе запрасілі мяне ў Валожын у школу на пастычную



імпрэзу. Паехаў. Сустрэлі добра, але нечакана папрасілі пачаць выступленне пазней на паўгадзіны і пакуль зусім не заходзіць у актавую залю. Чаму — не гаворыць. Паслья выступлення даведаўся — мой валожынскі знаёмы, які раней вучыўся ў гэтай школе, перад пачаткам імпрэзы ўпрыгожыў актавую залю бел-чырвонабелымі сцяжкамі.

Ідзём у Пугачах па вуліцы. Расказываю жонцы і дзесятам, дзе хто живе і што дзе было. Спінянемся каля вялікай яміны, паўнюткай вады і аброслай быльнягом. «А тут стаяла мая школа...» — кажу я, і сін пытаецца: «А што — твою школу рускія разбамбілі?»

У Кутаісі на свяце Дзён Маякоўскага, павялі нас у школу выступіць перад дзесятмі. Мы звыярталіся да прысутных па-расейску, а яны нам съпявалі грузінскія песьні. Мы ім абяцалі рабіць ўсё, каб і далей мацавалася дружба паміж народамі Савецкага Саюзу, а яны нам пачапілі піянэрскія гальштуки. Гэта было пятнаццаць гадоў назад, але гэта было...

Кінуўшы тэхнікум, пайшоў падпрацаўца грузчыкам на лікёра-гарэлачны звод «Крыштал». Трапіў ў асяроддзіз альлаголікай і бытых зэакі. Працуя дзені, два і нарашце адзін грамідла пытаецца: «Ты, вожык, у школу хадзіў?» «А што такое?» «Чаму цябе там па-руску балакаць не навучылі?» Давялося прызнацца, што пішу вершы. І тады грамідла сказаў: «Вожык не чапац! Ён пра нас паму напіша!»

Дапамагаю маме выбіраць бульбу. Побач з нашымі соткамі па дарозе ў Дубравы (на могілкі) ідзе суседчына дачка. Мама расказае: «Разумная дзяўчына. Настаўніца. А вось у жыцці не пашанавала. Год назад нарадзіла дацца, а яно памерла. Ды і цяпер цяжарная, з мужыком не живе — мужык п'яніца...» І ідзе па дарозе настаўніца, і нясуща машыны міма яе, і не спіняюцца...

Цяпер у Пугачах новая цагляная двухпавярховая школа. Адзінаццаць клясіў. Шыльда на беларускай мове. І за шыльдай яшчэ жыве беларушчына...

Я глядзеў тэлевізар, у вушах маіх гучалі песьні «Beatles» і «Rolling Stones» і руки съвярబелі ад палкага жаданія запусціць у блакітны экран рыплівым табурэтам.

Зрэшты, не я адзін хвараўта крывіцца, слухаючы Абадзінскага. Крывіліся і тадышнія партыўныя ідоляі. І съвядчаннем таму стаўся артыкул у «Правдзе», аўтар якога грунтоўна прайшоў па рэпрэтуары съпевака, называючы яго пошлым і не адпаведным высокім крытэрыям савецкага мастацтва. Артыкул наогул быў напісаны бойка, спрытна і не бяз гумару. Праўдзіст, у прыватнасці, парай Абадзінскаму пэрарабіці радок «Усходнія песьні» і съпяваку ў рыфму: «По начам в тиши-и-и...»

Атрымаўшы адпаведную дырэктыву, кінуўся выкryваць Абадзінскага і менскі газеты: «Знамя юности» прысьвяціла гэтае земле цэлую газетную палацу. Прайда, гэтым разам ганіўся не літаратурны бок рэпрэтуару, а манера падвойдзіла менскім газэтчыкам тое, што съпявак падчас выканання сваіх песьняў схыдзіць са сцэны і ўкленчваў перад якой-небудзь кабецінай.

Артыкулы такія съведчылі за адно: Абадзінскі чымсыці не дагадзіў уладам. «Не хадае, відаць, выконваць песьні «грамадзянскага гучанія», таму і мае праблемы», — падумаў я, адкінуўшы «Знамя юности», але сваго стаўленія да съпевака не звяняі. А неўзабаве Абадзінскі прыхіляўся да Наваполацак і мой сябрук, Сашка Мікуліч, падбіў схадзіць на канцэрт.

Народу ў залю набілася як звязаць — гледачы стаялі нават у праходах. Ну а я, слухаючы абыдвыя зонгі, гіранічна пасльміхаўся, пазяхаў у кулак і адно пытаньне не давала спакою: ці будзе Абадзінскі выконваць песьні «Грамадзянскага гучанія»?

— Праваруч, як вы прыйшли на сцэну? — пыталася Людміла.

— Спачатку я съпявай у Москансіцэ, а потым мяне прыкметці Алег Лундстрем, — адказваў Валера, наўгода маракочу, што згаданае ім прозывішча знаёмае беларускім тэлегледачам.

— А якая ваша ўлюблёна песьня? — пыталася дыктарка і съпевак завучана адказваў: — Мая ўлюблёна песьня Анжэла... Я нават дачку сваю называў Анжэла...

Адну ПГГ Абадзінскі ўсёж такі прысьпіваў: «Баляду пра сцяг» кампазытара Аркадзя Астроўскага, але гэ



## Валеры Абадзінскі

цяжару мінуўшы гадоў, становіца лёгкім, і душа на кароткае імгненне съцепанаецца, як съцепанаўся яна той хвіляй, калі — ўсё на tym жа «агенчыку» — дзяўчына з паралельна клясы запрашала мяне на танец.

Увесну 1968-га салодка-үедлівы голас Абадзінскага лунаў у кожнай падваротні. Ён вырываўся з разнасцежальных вокаў інтарнату, скланай паветра танцплоцавак, заежджаў сіце і заікайся ў аддзелах граммасціцнікі культаварных крамаў. Ля аддзелу заўсёды тоўпіліся вясковыя дзяўчыны, якія кожнага разу пыталіся ў прадаўшчыцы: — Абадзінскага прадаеце? — і прадаўшчыца, ставячы — сotы раз на дзені — на казённы прайгравальнік «Усходнюю песьню» — з уздыхам адказвала: — Гэта мая пласцінка!»

Увесну 1968 году голас Валеры Абадзінскага апанаваў прастору, стаў, поруч з азотам і тленам, кампэнтамі наваколнай паветра, ад якога ў тадышніх юнакоў і юначак съцікаліся сэрцы і крухліліся галовы. І ў туу ж вясну я ўзыненавідзе Абадзінскага.

— Лё-ёт ли тёплый дождь, падае ли снег...

Самыя съмеляя з нас пайшлі запрашач на танец «дам», хтосьці пstryкнуў выключальнікам, і ў прыцемку яшчэ ня згаслага вечара мяне прымроўся той самы цэлы даждж. Буйныя кроплі дажджу лапаты на лісці, бязважкімі падзёнкамі мітусіліся ў арэоле вулічных ліхтароў, зыркімі зынкілімі ляцілі і згасалі ў цёмным лютстры лужы; адна з тых кропляў патрапіла за каўнер, як съцепанаўся і ў гэты момант Эмілія Міхайлаўна — наша клясная кіраўнічка — заўпала съвято.

23 лютага 1968 году на школьнім «агенчыку» — правобразу сёньняшняй маладзёжі дыскатэкі, — я ўпершыню пачуў Валеры Абадзінскага.

Трыццаць два гады мінула з тae пары. Шмат што выпятраўся з паміці. А сіні лютайскі адячорак і дагэтуль жыве ў здранцьвельных нэйронах і кожнага разу, калі гучыць «Усходняя песьня», нос мой казыча напаў забыты пах таннай парфумы, увачу паўстаючы сінія школьнія вокаў, і цела, пазбыўшыся

эстрады» траха ня пла��ай ад непазбытнай тугі і манеру такую карцела называць «курчы на ўнітазе».

Я пяць разоў набіраў і столькі ж разоў выкryываў з тексту два апошнія абзацы. Юначыя асачыці — рэз задуха суб'ектыўна, пагатоў, «de mortuis autem est...» і ўсё такое. Аднак, падумашы, вырашыў пакінуць іх на паперы, бо бяз іх аповед выглядаў бы сацэрзалістычна-кастрыраваным. І яшчэ адна абставіна прымусіла заахаваць «суворы стыль» апавядання. Праз шмат гадоў — немаведама з якой прычыны — мне прысьвіціся Валеры Абадзінскі. Ён сядзеў на сасновых бярвеньях, хутаўся ў зэрбнае дэмісзоннае паліто, з прарэшкай якога тычэла шэраг вата, і зі вінаватай усмешкай на твары глядзеў некуды ўдалаць.

Я спытаўся ў Абадзінскага — чаму ён пла��ай ля мікрофону — съпявак, ўсё з той жа вінаватай усмешкай, адказаў: — Жанчынам падабалася... — і, не сказаўшы больш ні слова, дараваў на паляву мяне па плячы.

У 1969 годзе папулярнасць Абадзінскага сагнага апагею. Ягоныя, запісаныя на «саракапятах» гіты, разъяліся па краіне і пад гэту музыку мae пакаленне любілася-кахалася, таўклюся на танцплоцках і білася ў ваколіцах вясковых клубаў. Абадзінскі съпяваку пра «вочы наспуцтва», пра «нездраўлене пісъмо», пра нейкую экзатычную Анжэлу, і шчаслівай бацькай, пад уздыхамі аддымавшымі савецкія песьні, давалі гэтае імя сваім нованароджаным дачкам. Ну а некаторыя ягоныя песьні, такія, скажам, як гіт з невыразнай называй «Что-то случилось», аўтарам якой быў румынскі кампазытар Попа, наогул прымалі слабанэрзовую публіку да сълёз. Я быў съведком: дзяўчына, што сядзела поруч са мной на канцэрце, падчас выканання Абадзінскім згаданае гіта, зайшлася ад несценічнага плачу.

# КВАДРАТЫ ШКОЛЬНАГА ВАЛЬСА

Людміла Рублеўская

**А**нгельскі філёзаф 17 ст. Джон Лёк на лічваў у жыцьці чалавека пяць школаў — школу ма-ленства або мачярынскай клапат-ливасці; школу дзяцінства — ад шасці да шаснаццаці гадоў; школу падлеткаў або гімназіі моваў і ма-стактваў, маралі і дабрадзе-насці; школу сталасці, у якой належыць выбраць свой стыль жыцьця й рабіць усё сур'ёзна ў на-карсы; і нарешце — школу старасці, у якой належыць ву-чыцца зьбіраць плён мінулага жыцьця і рыхтавацца да ўступле-ненія з радасцю ў вечнае жыцьцё, якое, паводле Лёка, ёсьць ака-дэмія.

Школа — гэта ўсяго толькі расцягнуты на гады абраў інцы-яцы. Таіцяне задавольваюцца пакутлівай татуіроўкай, дзя-лічынкамі аднаго з індзейскіх племё-наў мусяць, каб атрымаць статус дарослай дзячыны, праседзець троў дні на дрэве ў клетцы. Дзіцён-ка цывілізацыі зь дзясятак гадоў, як калідную гусь з архамі, на-піхваюць квінтэсэнцыяй навуково-вых ведаў, большасць якіх ніколі яму не спатрэбіца да канца яго жыцьця безнадзеяна састараве. І выдаюць урэшце, як рытуальны знак інцыяцыі, кавалак паперы — атэстат сталасці.

Першае, што рабіць захопнікі чужой краіны — будуюць школы, дзе будуть вучыць туземцаў сваёй мове і сваёй культуры. Некалькі

стагодзьдзяў таму ў беларускіх калегіумах шкаляроў прымушалі размаўляць на лаціне нават за межамі калегіуму. І насељніцтва мястечка, дзе знаходзіўся ка-легіум, — рыначны гандляркі, краўцы, цырульнікі — таксама пачыналі размаўляць на «кухон-най лаціне». Так што мястечка, паводле выразу тагачаснага аўтара, здавалася захопленым рымля-намі.

Менавіта ў школе адбываецца падзел, як і ў любой групоўцы маладых жывёлай, паводле на-туральнай епархii. На правадыроў, шасціцерак, пакорлівы натоўп і ізгой, якім прынята чапляць на сьпіну панеркі з крыжуднымі над-пісамі і пакідаць у самоце за партай.

Праўда, некалі гэтыя ізгоі, як правіла, найбяднейшыя, нерада-вітыя шкаляры, акрамя шматлікіх гаспадарчых ава-важкаў па школе і прыслугоўвання ба-гайшым аднаклясынкам, мусілі на загад настаўнікі гэтых як ад-накласнікаў съязбіць розгамі.

Школа — асяродак уніфіка-цы. Але ў беларуска-савецкім кантэксьце гэта не славутая пінкфлойдаўская мясарэзка, а нейкі зусім не злавесны, няўклю-ны штампавальны станок, зацы-лены на простых лініях.

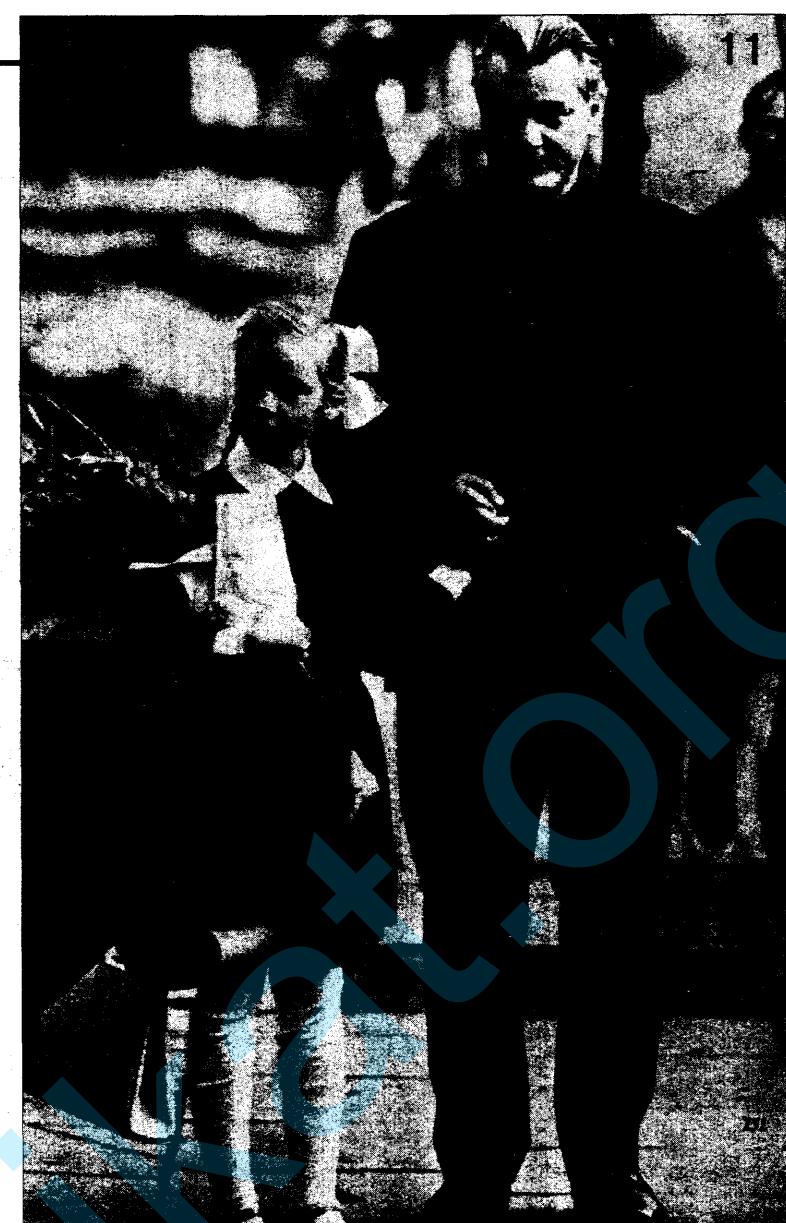
Тыповая менская школа ся-мідзясятых уяўляла зь сябе про-стакутнік з бетонных панэляў, па-фарбаваны хоўтай крэйдавай фарбай. Нас выстрайвалі на што-тыднёвую лінейку квадратам на шэрых квадратах бетоннай пад-

логі. Усё навокал было простакут-ным... Руки, складзеныя на парце роўненка адна на адной. Нават вальс, які вывучвалі на ўроках рytmіkі, запомніўся квадратам: крок наперад, крок улева, крок назад...

На жорсткую рэгламэнтацыю школы шкалярства спаконвеку адказвала сваімі на менш жорсткімі ўнутранымі законамі. Ніхто больш бязвілесна не ставіцца адзін да аднаго, чым самыя прыгнечаныя і бясправныя. Страшныя ўспаміны дзяцінства — гэта моманты, калі ты парушаў унутраныя законы клясы. Наша кляса называлася бандай, па руках хадзілі сьпісы не матыяр-хальнай епархii. На чале атаман-ша — здараўна дзеўка татарскай нацыянальнасці. У яе дзізне на-месніцы, некалькі «шасціцерак» асьведамляніц... Мяне і яшча-строх маіх пасыльдоўніц, якія не жадалі паводле загадаў клясных «аўтарытэтаў» уздельніцаў у «пёмных» для ізгояў, запісалі ў «анархісты».

Падобная школа — падрых-тоўка да арміі і зоны. Чап’ёра ці пяцёра з маіх былых аднаклясынкаў пабывалі ў апошній.

І хаяць міне здавалася, што ва-ўсёй нашай школе, заціснутай між турмой на Апанскага, чыгункай і радыятарным заводам, няма ніводнага «нармальнага» (у майм разуменіні) чалавека, пасылья я даведалася, што ў паралельнай клясе вучыўся Міраслаў Шайбак, брат Адама Глебуса, а іхная маці працавала ў нашай школьнай



бібліятэцы.

Дарэчы, сёньня наша «атаманша» — прыстойная сямейная жанчына, працуе краўчыхай у атэлье.

Чамусьці самыя вялікія пэ-дагогі-фарматары ня мелі ўлас-ных дзяцей.

Або былі, як Жан-Жак Русо, нікуды ня вартымі бацькамі.

Калі я перавялася на завоч-нае аддзяленне філфаку, апыну-лася ў асяродку вясковых на-стайдуніц. Гэта ў большасці былі мілья, хранічна стамлённыя жан-чыны, заклапочаныя тым, што пакінулі гаспадарку без прыгля-ду. За дзявярыма — іспыты па гісторыі сусветнай культуры, а ў калідоры, сярод тых, хто чакае на сваю чаргу здаваць, тужлівыя наракані на сывінню, што апа-расілася ды захварэла, і пахва-лёні, што купілі ўласны міні-трактар.

Выступаем у ўёсцы. Пасылья вечарыны, па традыцыі, бяседа з настаўнікамі школы. Пажылы выкладчык з кранальным гона-рам гаворыць, што нядавна пера-чытаваў поўны збор твораў Дыкен-са, а цяпер бярэца за Чэхава... Успомінася, як Рабізон чытаў папугаю і кaze пальмы. Чалавек да апошняга ратуе сваю чалавечую душу...

Педагагічна практика ў су-седній школе. Дзіцёнак з усьве-дамленнем уласнай годнасці

лічыць за партай свае «баксы».

Другі, у якога «зялёных», відавоч-на, няма, адводзіць ад «багаця» тужлівы позірк і раптам пачынае, як малады бабуін, калашамаціць рукамі па парце, падскоквае і кры-чиць камусыці нешта прыкольна-аразылівае. Дзіцёнак з «баксамі» паблажіў глядзіць на «прад-стайленьне».

Школьная праграма — над-зейны сродак прыгашваць ціка-васць да любога предмету і лю-бога твору. Мусіць, таму ў нашым пакаленіні стыхійна ўзыніклі-тыя, хто палюбіў беларушчыну і Каараткевіча, якім у школьнай праграме месца не было.

На бацькоўскім сходзе ў дзіцячым садку выступаюць ды-рэктарка і настаўніцы суседніх школы. Бацькі непакояцца, што хлопчыкі адразу пасылья школы, якую зьбіраюцца рэфармаваць у дзяцяціцігадовую, трапяць у армію. «Дарагі бацькі, — стам-лена гаворыць дырэктарка. — Успомніце, колькі за апошнія тры-чатыры гады было школьніх рэформаў у нашай дзяржаве, што з гэтых рэформаў выйшла, і супа-крайцеся».

Са школьнай бібліятэекі дачкі павыкідвали старыя, «сысіаныя» падручнікі. Пакуль прыехала па іх машына, дзе-сі парасыягнулі, што маглі. Дачка прынесла «Род-ную літаратуру» зь вершамі Ларысы Геніуш і Натальі Арсень-ніевай. Па гэтым падручніку ця-нер дасягч вучыць на будуче.

рэдакцыю

Л. Геніуш. *Выбраныя творы* / Укладніне, прадмова і каментар М. Скоблы. — Менск: Беларускі кнігзбор, 2000. — 616 с.: іл. (8). — Наклад 5000 а.

Упершыню ў Беларусі наагулу са сцэне у ахопе, без цензуры выпраўленыя і скараты, выходзіць збор твораў Ларысы Геніуш (13-я кніга «Залатыя бібліятэкі Беларусі»): вершы, пазмы, лісты, відома ж, дакументальная аповесць «Спо-вядзь». Мноства твораў друкуецца ўпершыню па-водле гэтых выданняў як «Раніца» і «Новая дарога», а гэтаксама кніг, што у разы часі пабачылі свет у Празе, Лёндане і Беластоку. Зважаючы на забара-ну вывучэння твораў Л. Геніуш у беларускіх шко-лах, прайдападобна, што на распабойсці кнігі праз дзяржаўную кнігарні можа быць таксама накладзе-на забарона, таму пасыпшыцца касакаў кнігі ў выдавецтве. Цана — блізка 1500 рублёў.

М. Улашык. *Мэмуары ўдзельнікаў як крываційцы з гісторыі Беларусі: З рукапісных спадчын* / Укладніне: Я. Кісялевай і В. Скалабані; Рэдакцыйная ка-легія: Н. Дзягічык ды інш. — Менск: Пійтой, 2000. — 86 с. — Наклад 150 ас. ISBN 985-6024-27-7

Кніга змішвае наскончаную, захаваную у рукапі-се, працу Мікалая Улашыкі «Мэмуары ўдзельнікаў як крываційцы з гісторыі Беларусі», што мае шмат цікавых зье-стак з шодзінага жыцьця Беларусі разных часоў. Ад-мисловая «загіві» варта ўспомніць Эдварда Вайніловіча, які належала да «красавое плыні» ў беларускім грамадз-

стве.

М. Ботвинник. *Памятнік геноцида евреев* Беларусі. — Менск: Беларуская наука, 2000. — 326 с.: табл. — Наклад 1100 ас. ISBN 985-08-0416-5

Пад аднёсю вокладка сабраны звесткі пра

помікі ахвярам геноциду жыду Беларусі ў часе

апошній нямецкай акупациі.

Агляд падрхтаваў Віктар Мухін



тым справа і абмежавалася. Песьня тая мела выяўненія рысы постмадэрнізму: забыць на попі боя жайнер пайстай ў змёртвых, абкруціць палкавым сцягам і рушыць на ворага. Пры гэтым, калі даваць веры аўтару словаў, «пар-ня-пуля не брала — сплющывалася пулі».

Прыканцы Валеры прасыпяваў, па просьбах глядачак, «Усходнюю», сышоў, па старой завядзенцы, са сцэны і ўкленчыў перад кабетай — потым казалі, што гэта была жонка дырэктора Палаца культуры, у якім ладзіўся кан-цэрт. Апошнія слова песьні: «Быть может міне ты скажеш «да» — Абадзінскі прасыпяваў, стоячы на каленях, а потым, калі музыка сціхла, дадаў ад сябе асабісту: — Ну, скажі!

Жаночая аўдыторыя доўгі шале-ла, мая суседка ад захаплення нават сціснула рукамі пахвінне, а мы с ся-рам сущніна мацинуліся, і ахаднымі дарогамі, рушылі на сцэну.

У дзявярох, якія вялі на сцэну, сутыкнуліся з Абадзінскім. У сьпевака, які я заўважыў, быў круглявы твар і пукатае чэрвякі, якое прыкметна вымалёвала пад ахрапам, складаючы ахрапацца, а ззаду за ім шыбаваў, прыпадаючы на правую нагу, ударнік з ягонага аркестру. Паміж сьпевакам і ўдарнікам аddyvaўся наступны дыялёт:

Ударнік: — Валера, когда вернёш чорвонец?

Валера: — Да что ты заладил... Вернёмся домой — отдам чорвонец, да ёшч і чувху привед...

Мяне, маладога летуцэніка, такі pragmatyzm у дачыненіі да жанчын прапусты ашаламіў; я застыў у нерухо-масы і хтосьці з работнікамі сцэны, які выносіў вялізны бубен, усыпёр той бубен мне на галаву.

А потым ён зынік. Песьні ягонія ўжо не круцілі на вечарах і танцілі-цоўках, плякатаў з размашыстым над-пісам «Поёт Валерій Обадзінскій» больш ужо не лялі на плахах і рэкламных тумбах і пра сьпевака пачалі за-бывацца. Апошні раз ён даў абы сабе знаць, запісаўшы, падчас дублявання амэрыканскага фільма «Золата Маке-ны», песьню пра грыфа. У адрозненіі ад песьні пра зайцаў, якую сціхваў Ю. Нікулін, песьня пра грыфа нікаў зізіла, а таму і не займела сваёй «са-ракапляткі».

Я тым словамі даў веры, а праз шмат гадоў, уключыўшы тэлевізар, убачыў на экране хвара-віта тоўстага чалавека, які распавядаваў, як ён, застайшыся без капеекі, быў вымушаны пайсьці працаўца вартаўніком на фабрыку. «Я і там сціхваў, — казаў мужчына, — вып'ем, хлопцы папро-сяць, я ім і засыпяваў пад гітару».

Я глядзеў на экран і не даваў веры ўласным вачам. Ня южо гэты азыз-лы таўсту — той самы Валеры Абадзінскі, пад салодкі сьпевы якога праішла міа-



# САБАЧЫЯ ГІСТОРЫ

Сабака ў чарговы раз выплочваў Граждану спагнаньне за шпацыр без на- мордніка ў грамадzkіх месцах. Даўно ўжо трэба было набыць гэту простую реч Сабаку, але той усё чакаў, калі мовазнаўцы з «НН» знайдуць трапную назуву гэтаму прыстасову.

Сабака стаяў у кутку парка і глядзеў на Граждана, які танчыў тангу зьнейкай красуніяй. А той азіруўся і сказаў: «Эта цібе не сабачы вальс».

Усевалад з Віленкі

Адзін Сабака ажаніўся з Гражданкай. Прыходзіць ён неяк дамоў, а на ложку побач з жонкай ляжыць Граждан у бруд-

ных ботах ды ірванай кашулі. Сабака асплюянеў, а Граждан пакалупаў пальцам у носе ѹ кажа: «Любоў зла...»

Ідзе неяк Віктар Шніп па вуліцы ды ніяк ня можа зразумець, чаму гэта зь ім кожны Сабака здароўкаецца?

Адзін Сабака купіў газету, а там на першай старонцы вялізны лёзунг: «Абаронім грамадзянская права!»

Адзін Сабака надта любіў спорт. А Граждан панабудаваў сабе лядовых палацу ды гандляваў там марозівам.

Адзін Сабака вырашыў зрабіцца модным. Купіў накладны хвост, зрабіў хімічную завіўку поўсці... А Граждан як хадзіў 10 гадоў з прычоскай «Ахвяра Чарнобылю», так і застаўся.

Адзін Сабака вельмі любіў слухаць «NRM». Ажно падываў ад асалоды. А Граждан пачаліў на шыю сабачы ланцуг ды называўся «мэталістам».

Адзін Сабака ўладкаўся працаўца машыністам у мэтро. Але ѹ тут не было яму спакою, бо Граждан стаў бегаць за цягніком па рэйках ды крыгчаць: «Руки преч ад Ганны Карэнінай!»

Адзін Сабака быў нацыяналістам. А Граждан быў сапраўдным патрыётам. Ён кожны год прысылаў Сабаку на дзень ягоных народзінаў два пунсовыя пралетарскія гваздыкі.

Адзін Сабака пайшоў на выбары. Далі яму выбарчы бюлетэн, а там — адны Гражданы.

Адзін Сабака вучыўся файна гаўкаць па-Гражданску. Пагаўкаў ён так тыйді з два ды захвараў на шаленства.

Купіў неяк Сабака «Playboy». А там голыя сучкі.

Вікторыя Менская



P. S.

**Васіль Я. з Менску.** Вы пішаце, што нехта прыстойны мусіў бы стварыць пэўны патрыятычны рух. Гэта занадта агульнае пажаданье. Зь іншага боку, сітуацыя ў краіне, верагодна, ужо ня тая, што была 10 гадоў назад, калі быў магчымы ўсіхін рамантичныя пары. Колішня рухі ператварыліся ў партыі і імкнущы да прафесійнае палітыкі. Наколькі гэта ім удаецца — іншая справа. Але маем тое, што маем. Яшчэ адзін народны фронт гэтаксама аб'ектыўна адразу ператварыўся б у партыю.

**Зьдзіславу С. з Менску.** Цікавы артыкул, але, на жаль, не па-гэзэтнаму напісаны. Нам прыдалося б разгорнуць рэзюме з самымі яскравымі прыкладамі. А ў такім выглядзе трэба аддаваць у навуковы часопіс.

**Барнанду П. з Буйкоў на Мядзельшчыне.** Будзем чакаць ад Вас допісаў і пра Ашмянскую турму, і пра Чэхаславаччыну, і пра жыцьцё-быцьцё. У рынга з задавальненнем згулялі б, ды часу бракуе.

**А. Чыжу.** Думка займальная — для добра артыкулу, але выкладзеная амаль як проза, і падаецца ці не як рабліка. Ня блытайце жанраў, пішэце зразумела для ўсіх, а ня толькі для сябе.

**В.Ж.-Б. з Менску.** Неяк Вы ўсе падзеі да кучы сабралі, а толкам нічога новага не паведамілі. Хоць бы больш падрабязна пра тыя доты ўздоўж мяжы або пра тыя беларускія вёскі, спаленыя літоўцамі. Апроч таго, у тэксьце єсьць прыкерыя памылкі (Астрожскі замест Астроўскага, шаўлісты замест шаўлісоў), недапушчальная ў гістарычным артыкуле.

**С.М. з Берасця.** Шкада, што Вы ні словам не напісалі пра беларускіх skinheads. Бяз гэтага допіс няпоўны.

**Аўтару з Бяўкаўску.** List atrymali.

**Паўлу С. з Менску.** Ваша «Памылка», мабыць, добра надалася б для батлейкі. Але друкаваць гэта як апавяданье — значыць, зблытаць жанры і дэзарыентаваць чытача.

**Святлане Я. з Менску.** Галоўная рыса дасланых абрэзоў — гэта Вашая заварожанацца сістэма літаратуры. Гэта добра для пачатку, але трэба думыць яшчэ й пра «таварнасць» таго, што Вы пішаце і прапануеце «спажывальнікі» іншым. Варта болей чытаць і дасканаліць сваю мову (у шырокім сэнсе слова). З дасланага завершаным сюжэтам вылучаецца абрэзок «Новы колер». Мог бы атрымца і «Съмяця», калі б вы, да прыкладу, далі вытрымкі з тae навуковае працы.

**Сяргею Ю. з Менску.** Гэты тэатразнаўчы артыкул з падрабязным апісаннем спектаклю надаўся б у які спэцыялізаваны часопіс.

**Апанасу Ц. з Горадні.** Напачатку «перастройкі» яцвягі спрабавалі быті адрадзіцца, ды штосьці ня выйшла. Ваш артыкул ня ўлічвае таго досьведу і ранейшых публікацыяў на гэту тэмую. Тому ён атрымаўся і заагульны, і неканкрэтны (да прыкладу, якія ж слова ў беларускай мове — яцвягі і чаму?), а галоўнае — ня робіць высноваў і ня ставіць задачаў. Калі ж вы імкнuleцца зрабіць пазнавальны тэкст, мусілі б найперш згадаць найважнейшых сваіх папярэднікаў і не пераказаўшы таго, што ўжо апісалі яны.

**Алене Ш.-Л. з Менску.** Вершамі зь нядайняга часу займаецца Віктар Шніп, але памылку дапусціў той, што гэта рабіў да яго.

**Руслану Р. з Баранавічаў.** Калі хочаце перавыхоўваць міліціянтаў, дык апавяданье для гэтага — не найлепшы жанр. Калі ж хочаце іх застрашыць — «НН» не найлепшы месца. Увогуле проза не надаецца на тое, каб «зымняць жыцьцё». Інакш яна папросту не атрымліваецца як проза.



Наш тэлефон 213-32-32.

Няхай чытачоў у «НН» будзе болей.

Пакажам сабе ды іншым, што разваті пра нараджэнье беларускай супольнасці — не пусты гук.

Рэдакцыя

На пазамінульм тыдні на заклік «НН» падпісаць сябра адгукнуліся спадарыні Святланы Длатоўскай і спадарыні з Менску, на гэтым — спадары Яўген Паваротны з Менску і невядомы фундатар.

## ПРЫВАТНЫЯ АБВЕСТКІ

### ВІТАНЫІ

Франц! Віншую цібэ з днём нараджэнья! Жадаю поспехаў прыватным хыцці і невычэрпнай апэратыўнасці ў працы!!! Skarnik

Веранічка! Ты зычыла спаўнену маіх мараў залатых, але ж ты — самая галоўная, чароўная мара маг! Генадзь

Бабка Шура! Горача абдымала цябе і з нецярпенем чакаў сутры з твай учнай! Валерка

Вітаўт! ўсіх шукальнікаў сакральна-фальчага ў літаратуры! Сутрэнем у фанклубе!

Георг, 27/75/68, ханаты ня быў, адкудзіца вышэйшая, не палю і ня п'яна, жытло ёсьць, нармальны, характер спакойны.

Для стварэння сім'і пазнамёліся з дзяўчынай і жанчынай, добрай і прыстойнай. Цаню інтэлектуальнасць, астатніе значэннія ня маю.

Юры, 26/173/67, маю кварту, адкудзіца вышэйшая, бяз дрэных звычак, не калрызыў. Для стварэння сім'і пазнамёліся з забыялечнай асобай.

210001, Віцебск-1, а/с 39

Віташ, В. К., цемра — гэта жахліва. Адзіната — таксама. Таму лепш трохі сонекі, чымся уговуге... Сонцацібіў

Спадару Севярын! Палітыку ўзімку зъмешаўшы нельга! Напішаце пра юнацтву і пра тое, чаму яна ня секта. Можа, хто наверненца. Філелія-атэсты

Георг, 27/75/68, ханаты ня быў, адкудзіца вышэйшая, не палю і ня п'яна, жытло ёсьць, нармальны, характер спакойны.

Для стварэння сім'і пазнамёліся з дзяўчынай і жанчынай, добрай і прыстойнай. Цаню інтэлектуальнасць, астатніе значэннія ня маю.

Юры, 26/173/67, маю кварту, адкудзіца вышэйшая, бяз дрэных звычак, не калрызыў. Для стварэння сім'і пазнамёліся з забыялечнай асобай.

210001, Віцебск-1, а/с 39

Віташ, В. К., цемра — гэта жахліва. Адзіната — таксама. Таму лепш трохі сонекі, чымся уговуге... Сонцацібіў

Спадару Севярын! Палітыку ўзімку зъмешаўшы нельга! Напішаце пра юнацтву і пра тое, чаму яна ня секта. Можа, хто наверненца. Філелія-атэсты

Георг, 27/75/68, ханаты ня быў, адкудзіца вышэйшая, не палю і ня п'яна, жытло ёсьць, нармальны, характер спакойны.

Для стварэння сім'і пазнамёліся з дзяўчынай і жанчынай, добрай і прыстойнай. Цаню інтэлектуальнасць, астатніе значэннія ня маю.

Юры, 26/173/67, маю кварту, адкудзіца вышэйшая, бяз дрэных звычак, не калрызыў. Для стварэння сім'і пазнамёліся з забыялечнай асобай.

210001, Віцебск-1, а/с 39

Віташ, В. К., цемра — гэта жахліва. Адзіната — таксама. Таму лепш трохі сонекі, чымся уговуге... Сонцацібіў

Спадару Севярин! Палітыку ўзімку зъмешаўшы нельга! Напішаце пра юнацтву і пра тое, чаму яна ня секта. Можа, хто наверненца. Філелія-атэсты

Георг, 27/75/68, ханаты ня быў, адкудзіца вышэйшая, не палю і ня п'яна, жытло ёсьць, нармальны, характер спакойны.

Для стварэння сім'і пазнамёліся з дзяўчынай і жанчынай, добрай і прыстойнай. Цаню інтэлектуальнасць, астатніе значэннія ня маю.

Юры, 26/173/67, маю кварту, адкудзіца вышэйшая, бяз дрэных звычак, не калрызыў. Для стварэння сім'і пазнамёліся з забыялечнай асобай.

210001, Віцебск-1, а/с 39

Віташ, В. К., цемра — гэта жахліва. Адзіната — таксама. Таму лепш трохі сонекі, чымся уговуге... Сонцацібіў

Спадару Севярин! Палітыку ўзімку зъмешаўшы нельга! Напішаце пра юнацтву і пра тое, чаму яна ня секта. Можа, хто наверненца. Філелія-атэсты

Георг, 27/75/68, ханаты ня быў, адкудзіца вышэйшая, не палю і ня п'яна, жытло ёсьць, нармальны, характер спакойны.

Для стварэння сім'і пазнамёліся з дзяўчынай і жанчынай, добрай і прыстойнай. Цаню інтэлектуальнасць, астатніе значэннія ня маю.

Юры, 26/173/67, маю кварту, адкудзіца вышэйшая, бяз дрэных звычак, не калрызыў. Для стварэння сім'і пазнамёліся з забыялечнай асобай.

210001, Віцебск-1, а/с 39

Віташ, В. К., цемра — гэта жахліва. Адзіната — таксама. Таму лепш трохі сонекі, чымся уговуге... Сонцацібіў